

A close-up photograph of a hand holding a set of keys. One key is inserted into a lock on a metal door. The scene is lit with a strong yellow and blue color cast, creating a somber and institutional atmosphere. The background shows the vertical bars of a prison cell.

OSADZENI ZA ZWIERZĘTA MONITORING WYKONYWANIA KAR

RAPORT Z MONITORINGU

PRZYGOTOWANY PRZEZ FUNDACJĘ CZARNA OWCA PANA KOTA
I STOWARZYSZENIE OCHRONY ZWIERZĄT EKOSTRAŻ

OSADZENI ZA ZWIERZĘTA MONITORING WYKONYWANIA KAR

RAPORT Z MONITORINGU

PRZYGOTOWANY PRZEZ FUNDACJĘ CZARNA DWGA PANA KOTA
I STOWARZYSZENIE OCHRONY ZWIERZĄT EKOSTRAŻ

OSADZENI ZA ZWIERZĘTA MONITORING WYKONYWANIA KAR

RAPORT Z MONITORINGU

PRZYGOTOWANY PRZEZ FUNDACJĘ CZARNA OWCA PANA KOTA
I STOWARZYSZENIE OCHRONY ZWIERZĄT EKOSTRAŻ

Osadzeni za zwierzęta. Monitoring wykonywania kar. Raport z monitoringu

Kraków–Wrocław 2018

ISBN: 978-83-936890-8-8

Wydawczyni:

Fundacja Czarna Owca Pana Kota

ul. Na Szaniec 23 lok. 36

31-559 Kraków

www.czarnaowca.org

fundacja@czarnaowca.org

Pewne prawa zastrzeżone © 2018 Fundacja Czarna Owca Pana Kota

Treść dostępna na licencji Creative Commons Attribution-ShareAlike 3.0

license, <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/>

Autor tekstu: Dawid Karas

Korekta: Joanna Tekieli

Projekt, skład i łamanie: Tomek Argasiński

Treść publikacji wyraża poglądy autorów i niekoniecznie odzwierciedla stanowisko Fundacji czy grantodawcy.

Raport powstał w ramach programu Demokracja w Działaniu finansowanego z funduszy Fundacji im. Stefana Batorego.

Publikacja nieodpłatna, nie może być sprzedawana.

SPIS TREŚCI

1. WPROWADZENIE	7
2. KARA POZBAWIENIA WOLNOŚCI I JEJ WYKONYWANIE	14
2.1. Kara pozbawienia wolności: zagadnienia podstawowe	15
2.2. Kara pozbawienia wolności za przestępstwa z Ustawy o ochronie zwierząt	20
3. MONITORING WYKONYWANIA KARY POZBAWIENIA WOLNOŚCI	25
3.1. Monitoring zakładów karnych	26
3.2. Osadzeni za przestępstwa przeciwko zwierzętom	28
3.3. Readaptacja osadzonych za przestępstwa przeciwko zwierzętom	36
4. O KARANIU ZA PRZESTĘPSTWA PRZECIWKO ZWIERZĘTOM	43
5. WYBRANI OSADZENI, CZYLI SPRAWIEDLIWOŚĆ W PRAKTYCE	55
 PODSTAWOWE WNIOSKI	66
 PODSTAWOWE REKOMENDACJE	68
 LITERATURA	69
 SKRÓTY	70

WPROWADZENIE

1

W 2006 roku ogólnopolskie media szeroko relacjonowały sprawę znęcania się nad końmi w Korytnicy w woj. świętokrzyskim przez obywatela brytyjskiego Stephena D. oraz jego przyjaciółkę, polonistkę Ewę K. Na łąkach utrzymywali oni kilkanaście koni, wychodząc z założenia, że zwierzęta powinny radzić sobie same, bez opieki i troski człowieka. Chcieli w ten sposób stworzyć rasę samowystarczalnych koni do rajdów długodystansowych. Jak relacjonowali wówczas świadkowie, konie z głodu jadły nawet drzewa. Zimą 2006 roku na ich pastwiskach ujawniono zwłoki 11 koni, które zmarły z głodu i wycieńczenia. Jeden z nich miał podcięte gardło, a w samochodzie Stephena D. znaleziono poćwiartowane i oskórowane ciało jednego z koni. Pozostałe – jeszcze żywe konie – były tak wycieńczone, że nie były w stanie się podnieść¹.

Jak w przypadku większości takich historii, relacje medialne zakończyły się w momencie osądzenia oskarżonych przez sąd. Ostatnie doniesienia w tej sprawie pochodzą z lutego 2011 roku: „Skazany za okrutne znęcanie się nad końmi Anglik Stephen Drew powinien od czerwca odsiadywać wyrok więzienia. Ale nie odsiadyuje, choć w grudniu sąd wydał za nim list gończy. Za to drwi w internecie z naszego wymiaru sprawiedliwości: »Sąd i policja mają mój adres, ale go nie wykorzystali, by wyegzekwować ode mnie koszty sądowe. To może i więzienie mi umorzają?«” – pisała wówczas Agnieszka Drabikowska w „Gazecie Wyborczej”².

Przeprowadzony przez nas monitoring wykonywania kar pozbawienia wolności za przestępstwa przeciwko zwierzętom wykazał, że skazanemu Stephenowi D. „więzienia nie umorzono”, aczkolwiek odbył on orzeczoną

¹ Materiał archiwalny programu *Interwencja*, TV Polsat.

² A. Drabikowska, *Sąd bezradny, policja szuka a skazany sobie drwi*, „Gazeta Wyborcza”, 11 lutego 2011 r. Tekst dostępny w portalu gazeta.pl.

wobec niego karę w zaciszu domowego ogniska, zaledwie w systemie dozoru elektronicznego.

Wykonywanie kar orzeczonych za przestępstwa z Ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 roku o ochronie zwierząt to ostatni etap działań instytucji państwa w zakresie karania sprawców cierpienia zwierząt. Jego analiza wydała nam się równie istotna i potrzebna, jak nasze wcześniejsze działania poświęcone monitorowaniu ścigania oraz orzekania przez sądy kar dla sprawców czynów zabronionych przez Ustawę o ochronie zwierząt³. Rozpoczynając pracę nad monitoringiem wykonywania kar za przestępstwa przeciwko zwierzętom postawiliśmy sobie szereg ważnych pytań (m.in. ilu sprawców krzywdy zwierząt skazanych na karę pozbawienia wolności faktycznie trafia do zakładów karnych, czy są tam wobec nich stosowane jakieś szczególne działania readaptacyjne, jak długo przebywają oni w jednostkach penitencjarnych, jaki jest w ogóle sens pozbawiania ich wolności), na które szukamy odpowiedzi w niniejszym raporcie.

Uchwalona w 1997 roku Ustawa o ochronie zwierząt (u.o.z.⁴) zawiera przepisy karne, które penalizują niewłaściwe zachowania ludzi wobec zwierząt. Art. 35 Ustawy o ochronie zwierząt wprowadza dwa przestępstwa w typie podstawowym i kwalifikowanym szczególnym okrucieństwem:

- przestępstwo nieuzasadnionego (niehumanitarnego) uśmiercenia zwierzęcia (art. 35 ust. 1 u.o.z.),
- przestępstwo znęcania się nad zwierzętami (art. 35 ust. 1a u.o.z.).

Art. 37 Ustawy o ochronie zwierząt typizuje wykroczenia związane z naruszeniem różnorodnych norm utrzymywania i postępowania ze zwierzętami.

Istotą znęcania się nad zwierzętami jest zadawanie im lub świadome dopuszczanie do zadawania im bólu lub cierpienia, np. poprzez bicie zwierząt, utrzymywanie ich w stanie nieleczzonej choroby, niewłaściwych warunków bytowania. Przestępstwo znęcania się nad zwierzętami jest przestępstwem umyślnym, które może zostać popełnione wyłącznie w zamiarze bezpośrednim. Strona przedmiotowa przestępstwa uśmiercania

³ Raport *Jak Polacy znęcają się nad zwierzętami*, Kraków – Wrocław, 2016.

⁴ Dz. U. z 1997 roku, nr 111, poz. 724.

zwierząt polega na zabijaniu ich w sposób niehumanitarny lub nieuzasadniony (tj. z powodów, które nie zostały dopuszczone przez Ustawę o ochronie zwierząt). Stronę podmiotową tego przestępstwa stanowi umyślność w zamiarze bezpośrednim lub ewentualnym. Oba przestępstwa mogą zostać popełnione ze szczególnym okrucieństwem, które ma miejsce wtedy, gdy sprawca podejmuje działania charakteryzujące się drastycznością form i metod, a zwłaszcza działa w sposób wyszukany lub powolny, obliczony z premedytacją na zwiększenie rozmiaru cierpień i czasu ich trwania (art. 35 ust. 2 w zw. z art. 4 pkt. 12 u.o.z.).

W obecnej chwili przepisy karne Ustawy o ochronie zwierząt przewidują karę pozbawienia wolności do 3 lat za przestępstwo nieuzasadnionego (niehumanitarnego) uśmiercenia zwierzęcia lub przestępstwo znęcania się nad zwierzętami – w typie podstawowym oraz do 5 lat pozbawienia wolności za którekolwiek z tych przestępstw kwalifikowane szczególnym okrucieństwem sprawcy. Sprawca wykroczeń z art. 37 u.o.z. podlega karze aresztu lub grzywny. Poza karami sąd orzekający w sprawie ma do dyspozycji katalog środków karnych (art. 35 ust. 3-5 u.o.z.), które może lub musi wymierzyć skazanemu za przestępstwo przeciwko zwierzętom:

- przepadek zwierzęcia (obligatoryjnie, jeśli sprawca jest jego właścicielem),
- zakaz posiadania wszelkich lub określonych zwierząt (fakultatywnie w przypadku skazania za przestępstwo w typie podstawowym, obligatoryjnie w przypadku skazania za przestępstwo w typie kwalifikowanym szczególnym okrucieństwem),
- zakaz wykonywania wszelkich lub określonych zawodów, prowadzenia wszelkiej lub określonej działalności, wykonywania wszelkich lub określonych czynności wymagających zezwolenia, jeśli sprawca popełnił przestępstwo w związku z nimi (fakultatywnie w przypadku skazania za przestępstwo w typie podstawowym, obligatoryjnie w przypadku skazania za przestępstwo w typie kwalifikowanym szczególnym okrucieństwem),
- nawiązka w kwocie od 1 000 zł do 100 000 zł na cel związany z ochroną zwierząt (obligatoryjnie w każdym przypadku).

Biorąc pod uwagę dynamikę przestępczości wobec zwierząt, wskazać należy, że w ostatnich latach rośnie liczba postępowań karnych wszczynanych

w sprawach o przestępstwa z art. 35 u.o.z. Tendencji tej nie należy wiązać z tym, że stajemy się coraz bardziej okrutni wobec zwierząt. Wzrost ten ma raczej pozytywny wymiar: jako społeczeństwo stajemy się coraz bardziej wrażliwi na los zwierząt, coraz więcej dostrzegamy w swoim otoczeniu, coraz rzadziej pozostajemy obojętni na to, gdy sąsiad w swoim mieszkaniu katuje psa. Z drugiej strony także organy ścigania i prokuratorzy zdają się z coraz większą starannością prowadzić lub nadzorować dochodzenia dotyczące przestępstw z Ustawy o ochronie zwierząt.

Tabela I: Przestępstwa z art. 35 ust. 1a, ust. 1, ust. 2 Ustawy o ochronie zwierząt: postępowania wszczęte oraz przestępstwa stwierdzone (tj. przestępstwa objęte zakończonym postępowaniem przygotowawczym, w wyniku którego potwierdzono zaistnienie czynu zabronionego). Dane statystyczne Policji.

Rok	Postępowania wszczęte	Przestępstwa stwierdzone
2010	1754	1272
2011	1956	1441
2012	2170	1503
2013	2174	1439
2014	2214	1483
2015	2229	1846
2016	2496	1673
2017	2767	1869

Liczba osób skazywanych każdego roku przez sądy karne za przestępstwa przeciwko zwierzętom utrzymuje się od 2010 roku na podobnym, niewielkim poziomie.

Źródłem tego zjawiska jest ujawniony przez nas w raporcie „Jak Polacy znęcają się nad zwierzętami” fakt umarzania (lub odmowy wszczęcia dochodzeń) większości postępowań w sprawach o przestępstwa przeciwko zwierzętom. W latach 2012-2014 w monitorowanych przez nas prokuraturach rejonowych odmową wszczęcia lub umorzeniem

dochodzenia zakończyło się aż 74,1% postępowań karnych dotyczących przestępstw z art. 35 Ustawy o ochronie zwierząt⁵. Jak argumentowaliśmy w 2016 roku, znaczna część takich decyzji merytorycznych organów prowadzących postępowania przygotowawcze wynika z błędnej typizacji przez ustawodawcę znamion czynów zabronionych w Ustawie o ochronie zwierząt. W szczególności dotyczy to znamion strony podmiotowej przestępstwa znęcania się nad zwierzętami, dla zaistnienia którego konieczne jest działanie sprawcy w zamiarze bezpośrednim. Prowadzi to do uniknięcia odpowiedzialności karnej przez sprawców krzywdy zwierząt, którym takiego zamiaru przypisać się nie da.

Tabela II: Prawomocnie skazani dorośli za przestępstwa z art. 35 ust. 1, 1a oraz 2 Ustawy o ochronie zwierząt (czyn główny). Dane z Wydziału Statystyki Zarządczej Ministerstwa Sprawiedliwości.

Kwalifikacja czynu	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Art. 35 ust. 1	415	527	450	503	508	358	245	205
Art. 35 ust. 1a	-*	-	-	-	-	114	219	285
Art. 35 ust. 2	67	51	72	66	74	84	62	81
Suma:	482	578	522	569	582	556	526	571

* – do 2012 roku przestępstwo znęcania się nad zwierzętami (art. 35 ust. 1a u.o.z.) stypizowane było razem z przestępstwem nieuzasadnionego (niehumanitarnego) uśmiercania zwierząt w art. 35 ust. 1 Ustawy o ochronie zwierząt.

W latach 2012-2014 monitorowane przez nas prokuratury rejonowe zakończyły skierowaniem do sądu aktów oskarżenia tylko 19,2% prowadzonych dochodzeń w sprawach o przestępstwa przeciwko zwierzętom. Sądy natomiast co do zasady wymierzały sprawcom przestępstw z Ustawy o ochronie zwierząt karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na okres próby (53,7% kar orzeczonych w latach 2012-2014 przez monitorowane sądy⁶).

⁵ Raport *Jak Polacy znęcają się nad zwierzętami?*, s. 31.

⁶ *Ibidem*, s. 40.

Niniejszy raport dotyczy osadzonych za zwierzęta – czyli tych wszystkich nielicznych sprawców krzywdy zwierząt, którzy „mieli pecha” i zostali prawomocnie skazani za występki przeciwko zwierzętom. Ich czyny zostały ujawnione i udokumentowane, wypełnili znamiona przepisów karnych Ustawy o ochronie zwierząt, postępowania w ich sprawach nie zostały umorzone, akty oskarżenia – często obejmujące nie tylko przestępstwa przeciwko zwierzętom – zostały skierowane do sądu. Sądy zaś wymierzyły im karę bezwzględnego pozbawienia wolności lub warunkowo zawiesiły taką karę na okres próby, a oni warunkom próby uchybili. Są wśród nich także ci, którzy skazani za przestępstwa przeciwko zwierzętom, uchylali się od orzeczonej wobec nich kary grzywny lub ograniczenia wolności.

2

**KARA POZBAWIENIA
WOLNOŚCI I JEJ
WYKONYWANIE**

2.1. KARA POZBAWIENIA WOLNOŚCI: ZAGADNIENIA PODSTAWOWE

Kara pozbawienia wolności jest najsurowszą sankcją karną, którą przewidują dla sprawcy przestępstw przepisy materialnego prawa karnego. W świadomości społecznej, którą w pewnym zakresie odzwierciedla polityka karna państwa, jest to często jedynie słuszna i adekwatna reakcja na zło wyrządzone przez sprawcę przestępstwa. Stąd też polityka karna w Polsce cechuje się wyjątkową surowością w zakresie wymierzania tej kary – pozbawienie wolności jest od lat najczęściej orzekaną przez sądy karą za przestępstwa. W 2012 roku wymierzono ją wobec 65,1% ukaranych sprawców przestępstw¹.

Chociaż kara pozbawienia wolności na ogół wymierzana jest z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na okres próby (w 2012 roku warunkowo zawieszono 84,3% kar pozbawienia wolności), polskie zakłady karne dysponujące ok. 80 000 miejsc dla osadzonych są skrajnie przepełnione. Polska uważana jest za kraj wyjątkowo represyjny pod względem wymierzania sprawcom nawet drobnych występów kary bezwzględnie pozbawienia wolności². Pod koniec 2017 roku w polskich zakładach karnych i aresztach śledczych przebywało 73 822 osadzonych (tj. skazanych, tymczasowo aresztowanych oraz ukaranych), a zaludnienie oddziałów mieszkalnych zakładów karnych wyniosło ok. 90%. Spośród osadzonych dominowali mężczyźni (96,1%)³.

W 2015 roku pojawiły się liczne zmiany w kodeksie karnym (k.k.) oraz kodeksie karnym wykonawczym (k.k.w.) mające skłonić sądy do orzekania przynajmniej za drobne występki raczej kar wolnościowych (grzywna, ograniczenie wolności) niż kar pozbawienia wolności, na ogół zresztą warunkowo zawieszanych na okres próby. W obecnym stanie prawnym

¹ T. Szymanowski, J. Migdał, *Prawo karne wykonawcze i polityka penitencjarna*, Warszawa 2014, s. 27.

² J. Hołda, Z. Hołda, B. Żórawska, *Prawo karne wykonawcze*, Warszawa 2012, s. 37.

³ Roczna informacja statystyczna Centralnego Zarządu Służby Więziennej za 2017 rok.

sąd może warunkowo zawiesić wykonanie kary pozbawienia wolności na okres próby tylko jeśli została ona orzeczona w wymiarze nieprzekraczającym 1 roku oraz gdy sprawca w czasie popełnienia przestępstwa nie był skazany na karę pozbawienia wolności i gdy kara „w zawieszeniu” będzie wystarczająca dla osiągnięcia wobec niego celów kary, w szczególności w zakresie zapobieżenia powrotowi do przestępstwa. Sąd bierze przy tym pod uwagę przede wszystkim postawę sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste, dotychczasowy sposób życia oraz zachowanie się po popełnieniu przestępstwa (art. 69 k.k.). W praktyce oznacza to, że sprawca przestępstwa – o ile nie naruszy warunków okresu próby – nie trafi do zakładu karnego, mimo skazania na karę pozbawienia wolności. Do 2015 roku sądy z reguły wymierzały wobec sprawców przestępstw karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na okres próby.

W przypadku przestępstw z Ustawy o ochronie zwierząt, w latach 2012-2015 wykonanie 86% orzeczonych kar pozbawienia wolności zostało warunkowo zawieszona na okres próby⁴.

Skazani odbywają kary pozbawienia wolności przede wszystkim za przestępstwa określone w kodeksie karnym z 1969 i 1997 roku (94,0% w 2017 roku), sporadycznie na podstawie przepisów karnych innych ustaw, w tym Ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 roku o ochronie zwierząt (6,0% w 2017 roku). W strukturze rodzajowej przestępstw, za które wymierzana jest kara pozbawienia wolności, dominują przestępstwa przeciwko mieniu (np. kradzież, kradzież z włamaniem, rozbój). W 2017 roku dotyczyło ich 53,2% wymierzonych przez sądy kar pozbawienia wolności. Kary pozbawienia wolności co do zasady wymierzane są także za przestępstwa przeciwko zdrowiu lub życiu (np. zabójstwo). Kary bezwzględnego pozbawienia wolności są orzekane praktycznie wyłącznie wobec sprawców przestępstw umyślnych (99,4% w 2017 roku).

⁴ *Jak Polacy znęcają się nad zwierzętami Raport z monitoringu sądów, prokuratur i Policji*, Kraków, Wrocław 2016, s. 38.

Osadzeni w zakładach karnych zazwyczaj odbywają karę pozbawienia wolności orzeczoną w wymiarze od roku do 2 lat (26,7% w 2017 roku), rzadziej od 6 miesięcy do 1 roku (17,5% w 2017 roku), rzadko od 1 do 3 miesięcy (1,2% w 2017 roku)⁵.

Kara pozbawienia wolności znajduje się na trzecim miejscu kodeksowego usystematyzowania kar według ich dolegliwości dla sprawców (art. 32 k.k.). Kara pozbawienia wolności może być także wymierzona zastępczo w zamian za bezskuteczną egzekucję grzywny zasądzonej od sprawcy (art. 46 k.k.w.) lub w przypadku uporczywego uchylania się przez niego od odbywania zasądzonej kary ograniczenia wolności (art. 65 k.k.w.).

Kodeks karny wykonawczy wskazuje, że wykonywanie kary pozbawienia wolności ma przede wszystkim na celu wzbudzenie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądanych postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego (art. 67 k.k.w.). Stąd też wydaje się, że w obecnym kodeksowym ujęciu kara pozbawienia wolności ma charakter głównie użyteczny – zmierza raczej do osiągnięcia użytecznych społecznie celów, zmiany postawy skazanego, niż jest jedynie zemstą za niewłaściwe z punktu widzenia społecznego zachowanie. Warto przy tym podkreślić, że skazany co do zasady nie ma obowiązku poddać się temu kształtowaniu. Wyraża się to w tym, że np. co do zasady może on, ale nie musi uczestniczyć w działach terapeutycznych lub resocjalizacyjnych prowadzonych w czasie odbywania kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym⁶.

Zindywidualizowane oddziaływanie na skazanych odbywa się w ramach trzech systemów wykonywania kary pozbawienia wolności (zwykły, terapeutyczny, programowy oddziaływania), w trzech rodzajach zakładów karnych (dla młodocianych, dla odbywających karę po raz pierwszy, dla recydywistów penitencjarnych) oraz trzech typach zakładów karnych (otwarte, zamknięte, półotwarte). W polskim systemie penitencjarnym działa obecnie 86 zakładów karnych różnego rodzaju i typu, np. Zakład Karny w Białymstoku (otwarty i półotwarty dla recydywistów), Zakład

⁵ Wszystkie dane ilościowe pochodzą z rocznej informacji Centralnego Zarządu Służby Więziennej za 2017 rok.

⁶ J. Hołda, Z. Hołda, B. Żórawska, op. cit., s. 155.

Karny w Gdańsku-Przeróbce (półotwarty i otwarty dla młodocianych i dorosłych odbywających karę po raz pierwszy, z oddziałem terapeutycznym dla skazanych uzależnionych od alkoholu), Zakład Karny w Lublińcu (zamknięty, dla kobiet).

W systemie zwykłym skazany na karę pozbawienia wolności ma dostęp do tych form zajęć sportowych, kulturalnych, oświatowych i terapeutycznych, które prowadzone są w danym zakładzie karnym. System programowego oddziaływania jest obowiązkowy dla młodocianych skazanych (tj. skazanych, którzy nie ukończyli 21. roku życia) oraz dorosłych, którzy chcą aktywnie uczestniczyć w opracowaniu i realizacji skierowanego do nich indywidualnego programu oddziaływania. System terapeutyczny dotyczy głównie sprawców z zaburzeniami psychicznymi, upośledzonych umysłowo, czy też uzależnionych od alkoholu lub środków odurzających.

Placówki, do których trafiają sprawcy przestępstw skazani na karę pozbawienia wolności, mogą być organizowane jako zakłady karne otwarte, zamknięte lub półotwarte. Szczegółowe różnice pomiędzy tymi typami zakładów karnych dotyczą przede wszystkim stopnia izolacji skazanych i wynikających z niego uprawnień i obowiązków, co przekłada się na stopień dolegliwości kary dla osadzonych. Dla przykładu, w zakładach typu otwartego cele mieszkalne otwarte są przez całą dobę, w zakładach typu półotwartego otwarte są w dzień, a w zakładach zamkniętych mogą być otwarte w dzień, jeśli pozwalają na to względy bezpieczeństwa. W 2013 roku 95% osadzonych odbywało kary pozbawienia wolności w zakładach karnych o najwyższym stopniu represyjności, tj. zamkniętych i półotwartych⁷.

Klasyfikacja skazanych do określonego systemu wykonywania kary pozbawienia wolności oraz typu i rodzaju zakładu karnego w praktyce (tzn. w przypadkach, gdy nie określi tego sąd w wyroku) dokonywana jest przez komisje penitencjarne. Klasyfikacja taka ma na celu przede wszystkim stworzenie indywidualnych warunków postępowania ze skazanym i oparta jest na takich kryteriach jak m.in. płeć i wiek skazanego, umyślność lub nieumyślność popełnionego przez niego przestępstwa, fakt uprzedniego odbywania przez niego kary pozbawienia wolności.

⁷ T. Szymanowski, J. Migdał, op. cit., s. 295.

Mimo orzeczenia kary pozbawienia wolności, skazany nie musi trafić do zakładu karnego. Wykonanie orzeczonej kary pozbawienia wolności musi lub może bowiem zostać odroczone. Sąd obligatoryjnie odracza wykonanie tej kary w wypadku choroby psychicznej lub innej ciężkiej choroby uniemożliwiającej wykonanie kary pozbawienia wolności wobec sprawcy (art. 150 k.k.w.). Sąd fakultatywnie może odroczyć wykonanie kary pozbawienia wolności, jeżeli jej natychmiastowe wykonanie pociągnęłoby dla skazanego lub jego rodziny zbyt ciężkie skutki, a także w przypadku przeludnienia zakładów karnych (art. 151 k.k.w.). Jeżeli skazany odbywa już karę pozbawienia wolności, sąd penitencjarny orzeka przerwę w odbywaniu kary w przypadku stwierdzenia przesłanek dla obligatoryjnego odroczenia kary. Może on także udzielić skazanemu przerwy w odbywaniu kary pozbawienia wolności, jeżeli przemawiają za tym ważne względy rodzinne lub osobiste (art. 153 k.k.w.).

Skazany wcale nie musi także w każdym przypadku odbyć całej orzeczonej wobec niego kary pozbawienia wolności. Może on bowiem skorzystać z instytucji warunkowego przedterminowego zwolnienia – co do zasady, jeśli odbył co najmniej połowę kary, a jego postawa, właściwości i warunki osobiste, okoliczności popełnienia przestępstwa oraz zachowanie po jego popełnieniu i w czasie odbywania kary uzasadniają przekonanie, że skazany po zwolnieniu będzie stosował się do orzeczonego środka karnego lub zabezpieczającego i przestrzegał porządku prawnego, w szczególności nie popełni ponownie przestępstwa (art. 77 k.k.). W kwestiach dotyczących warunkowego przedterminowego zwolnienia orzeka sąd penitencjarny.

Kara pozbawienia wolności może być wykonywana także poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego (obecnie uregulowany w rozdziale VIIa k.k.w.), polegającego na kontroli zachowania skazanego i przestrzegania obowiązku pozostania w określonym miejscu i czasie, za pomocą elektronicznych środków technicznych. Sąd penitencjarny może zezwolić skazanemu na odbywanie kary pozbawienia wolności w tym systemie m.in. jeśli orzeczona wobec niego kara pozbawienia wolności nie przekracza 1 roku, skazany posiada określone miejsce pobytu i zgodę osób pełnoletnich, wspólnie z nim zamieszkujących oraz jest to wystarczające do osiągnięcia celów kary. W odpowiedziach z monitorowanych zakładów

karnych pojawiły się jedynie 2 wzmianki o odbywaniu przez osadzonych kar pozbawienia wolności za przestępstwa przeciwko zwierzętom w tym systemie (Zakład Karny Potulice, sygn. akt SR w Końskich, IIK 193/06; zastępcza kara pozbawienia wolności za ograniczenie wolności – Zakład Karny w Wojkowicach, sygn. akt SR w Rudzie Śląskiej, VIK 1415/10).

Odpowiednikiem kary pozbawienia wolności w materialnym prawie wykroczeń jest kara aresztu. Zgodnie z kodeksem wykroczeń (k.w.) areszt jest najsurowszą karą za popełnienie wykroczenia i ma charakter izolacyjny. Kara aresztu wymierzana jest w dniach, najkrócej trwa 5 dni, najdłużej 30 dni (art. 18 k.w.). Kara aresztu odbywana jest w zakładach karnych według szczegółowych zasad określonych w kodeksie karnym wykonawczym. Dla przykładu, co do zasady ukarani karą aresztu za wykroczenie powinni odbywać swoją karę oddzielnie od osadzonych na karę pozbawienia wolności w systemie zwykłym (art. 98 § 2 k.k.w.). Kara aresztu może zostać wymierzona także zastępczo w przypadku uchylania się przez ukaranego za popełnienie wykroczenia od zasądzonej wobec niego kary grzywny lub ograniczenia wolności.

2.1. KARA POZBAWIENIA WOLNOŚCI ZA PRZESTĘPSTWA Z USTAWY O OCHRONIE ZWIERZĄT

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 roku o ochronie zwierząt (u.o.z.) przewiduje obecnie karę pozbawienia wolności do 3 lat wobec sprawców przestępstwa znęcania się nad zwierzętami (art. 35 ust. 1a u.o.z.) lub niehumanitarnego (nieuzasadnionego) ich uśmiercania (art. 35 ust. 1 u.o.z.), w typie podstawowym. Przestępstwa te w typie kwalifikowanym szczególnie okrucieństwem zagrożone są karą pozbawienia wolności do 5 lat (art. 35 ust. 2 u.o.z.). Do przepisów karnych Ustawy o ochronie zwierząt na zasadzie art. 116 k.k. zastosowanie ma jednak art. 37a k.k., który pozwala sądowi na zmianę kary pozbawienia wolności za przestępstwa

przeciwko zwierzętom na kary wolnościowe, takie jak grzywna, czy ograniczenie wolności. W latach 2012-2018 przepisy karne Ustawy o ochronie zwierząt przewidywały karę grzywny, ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności do 2 lat za popełnienie przestępstw przeciwko zwierzętom – w typie podstawowym oraz karę pozbawienia wolności do 3 lat za ich popełnienie w typie kwalifikowanym szczególnym okrucieństwem.

W latach 2012-2014 wobec sprawców przestępstw przeciwko zwierzętom wymierzano przede wszystkim karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na okres próby, rzadziej karę grzywny oraz ograniczenia wolności.

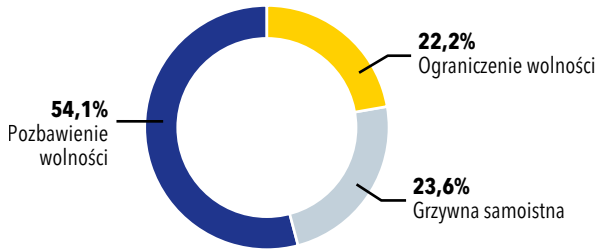
W 2014 roku wobec 54,1% skazanych za przestępstwa z Ustawy o ochronie zwierząt orzeczono karę pozbawienia wolności, 23,6% z nich zostało ukaranych karą grzywny samoistnej, a 22,2% karą ograniczenia wolności⁸.

Tabela III: Struktura kar orzekanych za przestępstwa z art. 35 Ustawy o ochronie zwierząt w latach 2012-2014. Dane uzyskane z Wydziału Statystycznej Informacji Zarządczej Ministerstwa Sprawiedliwości.

Rok	Skazani ogółem	Grzywna samoistna	Ograniczenie wolności	Pozbawienie wolności
2012	566	141	115	310
2013	528	136	100	291
2014	571	135	127	309

⁸ Dane uzyskane z Ministerstwa Sprawiedliwości.

Wykres I: Struktura kar orzekanych za przestępstwa z art. 35 Ustawy o ochronie zwierząt w 2014 roku. Dane z Wydziału Statystycznej Informacji Zarządczej Ministerstwa Sprawiedliwości.

W latach 2012-2014 na karę pozbawienia wolności za przestępstwa z art. 35 Ustawy o ochronie zwierząt prawomocnie skazanych zostało 910 osób.

Sądy wymierzały im na ogół krótkoterminowe kary pozbawienia wolności w wymiarze nieprzekraczającym 6 miesięcy. W 2014 roku 66,7% sprawców przestępstw z Ustawy o ochronie zwierząt zostało skazanych na karę pozbawienia wolności w takim właśnie wymiarze. Kary pozbawienia wolności w wymiarze przekraczającym 1 rok wymierzone były incydentalnie i co do zasady ich wykonanie zawieszane było na okres próby.

Jedynie 13,7% kar pozbawienia wolności wymierzonych w latach 2012-2014 za przestępstwa przeciwko zwierzętom nie zostało zawieszonych na okres próby. Oznacza to, że do jednostek penitencjarnych w celu odbycia orzeczonej kary pozbawienia wolności powinno trafić 43 skazanych w 2012 roku, 50 skazanych w 2013 roku oraz 32 skazanych w 2014 roku.

Tabela IV: Kary pozbawienia wolności prawomocnie orzeczone wobec sprawców przestępstw z art. 35 Ustawy o ochronie zwierząt (czyn główny). Dane uzyskane z Wydziału Statystycznej Informacji Zarządczej Ministerstwa Sprawiedliwości.

Rok	Skazani		Wymiar kary pozbawienia wolności - art. 35 u.o.z.																				
	razem		1 mc		2 mc		3 mc		4-5 mc		6 mc		7-11 mc		1 rok		1r-2l		2 lata		3 lata		
	BZ	Z	R	Z	R	Z	R	Z	R	Z	R	Z	R	Z	R	Z	R	Z	R	Z	R	Z	
2012	310	43	267	5	3	8	7	36	31	61	52	96	77	52	49	33	31	17	15	2	2	0	0
2013	291	50	241	5	2	12	7	46	36	45	40	64	55	59	49	48	42	5	4	6	5	1	1
2014	309	32	277	1	0	11	7	46	43	64	54	84	79	60	56	31	27	8	7	4	4	0	0

BZ – bez zawieszenia, Z – w tym warunkowe zawieszenie na okres próby, R – razem.

Z praktyki orzeczniczej polskich sądów w latach 2012-2014 wyraźnie wynika tendencja do orzekania kar bez warunkowego zawieszenia ich wykonania w przypadku sprawców występów z Ustawy o ochronie zwierząt, kwalifikowanych szczególnie okrucieństwem (art. 35 ust. 2 u.o.z.).

W 2014 roku sądy warunkowo zawiesiły ok. 95% kar pozbawienia wolności orzeczonych wobec sprawców przestępstw z Ustawy o ochronie zwierząt w typie podstawowym (art. 35 ust. 1, ust. 1a) oraz ok. 72% kar pozbawienia wolności wymierzonych za kwalifikowany typ tych przestępstw.

Sprawcy kwalifikowanych przestępstw z Ustawy o ochronie zwierząt byli ponadto surowiej karani przez sądy w zakresie wymiaru orzeczonej kary pozbawienia wolności (jedyne wymierzone w 2014 roku kary 2 lat pozbawienia wolności).

Tabela V: Struktura kar orzeczonych za przestępstwa przeciwko zwierzętom w 2014 roku w typie podstawowym (art. 35 ust. 1, ust. 1a u.o.z.) oraz kwalifikowanym (art. 35 ust. 2 u.o.z.). Dane uzyskane z Wydziału Statystycznej Informacji Zarządczej Ministerstwa Sprawiedliwości.

Typ przestępstwa	Grzywna		Ograniczenie wolności		Pozbawienie wolności	
	R	Z	R	Z	R	Z
Zabijanie (art. 35 ust. 1 u.o.z.)	57	0	42	3	106	101
Znęcanie się (art. 35 ust. 1a u.o.z.)	77	1	82	6	126	120
Szczególne okrucieństwo (art. 35 ust. 2 u.o.z.)	1	0	3	0	77	56

R – razem, Z – w tym warunkowe zawieszenie wykonania na okres próby.

Tabela VI: Wymiar kar orzeczonych za przestępstwa przeciwko zwierzętom w 2014 roku w typie podstawowym (art. 35 ust. 1, ust. 1a u.o.z.) oraz kwalifikowanym (art. 35 ust. 2 u.o.z.). Dane uzyskane z Wydziału Statystycznej Informacji Zarządczej Ministerstwa Sprawiedliwości.

Art.	Skazani		Wymiar kary pozbawienia wolności																				
			razem		1 mc		2 mc		3 mc		4-5 mc		6 mc		7-11 mc		1 rok		1r-2l		2 lata		3 lata
	BZ	Z	R	Z	R	Z	R	Z	R	Z	R	Z	R	Z	R	Z	R	Z	R	Z	R	Z	
35.1	106	5	101	0	0	4	2	12	11	21	21	31	30	27	26	11	11	0	0	0	0	0	0
35.1a	126	6	120	0	0	6	5	29	29	28	25	34	33	19	18	7	7	3	3	0	0	0	0
35.2	77	21	56	1	0	1	0	5	3	15	8	19	16	14	12	13	9	5	4	4	4	0	0

R – razem, BZ – bez warunkowego zawieszenia na okres próby, Z – warunkowe zawieszenie wykonania na okres próby.

3

**MONITORING
WYKONYWANIA
KARY POZBAWIENIA
WOLNOŚCI**

3.1. MONITORING ZAKŁADÓW KARNYCH

Przeprowadzony monitoring zakładów karnych dotyczył odbywania przez osadzonych kar pozbawienia wolności za przestępstwa z art. 35 Ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 roku o ochronie zwierząt, w latach 2012-2016. Dane ilościowe (liczba osadzonych w poszczególnych latach, wskazanie sygnatur akt osadzonych w postępowaniu sądowym oraz określenie czy wobec sprawców przestępstw przeciwko zwierzętom stosowane są specjalne programy readaptacyjne) pozyskiwane były z jednostek penitencjarnych w trybie dostępu do informacji publicznej.

Badaniem w tym zakresie objęto 86 zakładów karnych, z czego – mimo licznych monitów – informacji publicznej w żądanym zakresie nie udzieliły w ogóle 3 zakłady karne (Cieszyn, Płock, Żytkowice).

Znaczącym problemem podczas monitoringu okazało się pozyskanie od zakładów karnych informacji publicznej dotyczącej sygnatur akt osadzonych w postępowaniu sądowym, a często także – faktycznej długości pobytu w zakładzie karnym. Dane te były niezbędne dla przeprowadzenia rzetelnej analizy jakościowej zebranych danych – umożliwiały m.in. indywidualizację osadzonych i przesłedzenie działania organów ścigania, sądów powszechnych i jednostek penitencjarnych od momentu popełnienia przez sprawców czynów zabronionych, do czasu zwolnienia z zakładów karnych. Miały one także istotne znaczenie dla zebrania samych danych ilościowych, pozwalały bowiem wykluczyć sytuację wielokrotnego liczenia tego samego osadzonego w różnych latach oraz przez różne zakłady karne. Jednostki penitencjarne w szczególności uzasadniały, że:

- żądane dane nie stanowią informacji publicznej w rozumieniu Ustawy z dnia 6 września 2001 roku o dostępie do informacji (np. Zakład Karny w Tarnowie Mościcach),

- żądane dane są informacją publiczną o charakterze przetworzonym, stąd też ich pozyskanie wymaga od wnioskodawcy wykazania szczególnego interesu społecznego (np. Zakład Karny w Koronowie),
- żądane dane są informacją publiczną, ale nie podlegają udostępnieniu z uwagi na konieczność ochrony prywatności i danych osobowych osadzonych (np. Zakład Karny w Herbach).

Wnioskodawca, prezentując stanowisko, że dane o sygnaturze akt postępowania sądowego oraz faktycznej długości odbywania kary przez osadzonych oczywiście są informacją publiczną (prostą i niepodlegającą wyłączeniu od udostępniania z uwagi na ochronę danych osobowych), kierował do dyrektorów okręgowej służby więziennej odwołania od odmownych decyzji administracyjnych dyrektorów zakładów karnych oraz skargi na ich bezczynność w zakresie udostępniania informacji publicznej do wojewódzkich sądów administracyjnych. Organy odwoławcze co do zasady podzielały stanowisko wnioskodawcy (np. decyzja nr 1/2017 Dyrektora Okręgowej Służby Więziennej w Opolu z dnia 20 listopada 2017 roku uchylająca decyzję Dyrektora Zakładu Karnego w Brzegu o odmowie udostępnienia informacji publicznej), a sądy administracyjne stwierdzały bezczynność organów (np. wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z dnia 27 kwietnia 2018 roku, sygn. akt II SAB/Kr 59/18).

Mimo tych starań, z uwagi na krótki czas trwania projektu, nie udało się uzyskać żądanych danych od wszystkich zakładów karnych. Pełnej informacji o sygnaturze akt osadzonych w postępowaniu sądowym nie udzieliło ok. 20% zakładów karnych, co może skutkować nieznacznym przeszacowaniem liczby osadzonych w jednostkach penitencjarnych za przestępstwa przeciwko zwierzętom. Dostrzegając istotne znaczenie konstytucyjnie zagwarantowanego dostępu do informacji publicznej w obywatelskiej kontroli działania organów państwa, wnioskodawca – mimo iż przekroczy to czasowe ramy realizowanego projektu – zdecydował o zakończeniu każdego z toczonych sporów z zakładami karnymi w tym zakresie, poprzez złożenie skargi do wojewódzkiego sądu administracyjnego.

W celu dokonania analizy jakościowej danych pozyskanych z zakładów karnych, w trybie dostępu do informacji publicznej, zgromadzono ponadto zanonimizowane odpisy wyroków sądowych, które były podstawą

osadzenia skazanych w zakładach karnych. Tytułem uzupełnienia danych ilościowych wystąpiono także do Centralnego Zarządu Służby Więziennej o udostępnienie zbiorczych danych liczbowych o osobach osadzonych za przestępstwa z Ustawy o ochronie zwierząt w latach 2012-2016. Dane pozyskane z zakładów karnych dotyczą osadzonych za przestępstwa z Ustawy o ochronie zwierząt lub także za przestępstwa z tej ustawy (wyroki łączne), dane z zarządu służby więziennej obejmują osadzonych tylko za popełnienie przestępstw przeciwko zwierzętom.

3.2. OSADZENI ZA PRZESTĘPSTWA PRZECIWKO ZWIERZĘTOM

Zgodnie z danymi służby więziennej w latach 2012-2016 do polskich zakładów karnych przyjęto 521 skazanych prawomocnymi wyrokami za czyn główny będący przestępstwem z art. 35 Ustawy o ochronie zwierząt.

Podobna liczba osób (514) została w tym okresie zwolniona z zakładów karnych po odbyciu kary pozbawienia wolności za przestępstwo przeciwko zwierzętom.

Każdego roku odbywanie kary pozbawienia wolności za czyny zabronione przeciwko zwierzętom rozpoczyna ok. 100 skazanych. Istniejącą w tym zakresie dysproporcję pomiędzy roczną liczbą osadzeń w zakładach karnych a roczną liczbą prawomocnych skazań na karę bezwzględnego pozbawienia wolności za przestępstwa przeciwko zwierzętom należy tłumaczyć przede wszystkim faktem, że osadzeni trafiają do jednostek penitencjarnych często po upływie kilkunastu miesięcy, a nawet lat po uprawomocnieniu się wyroku.

W okresie objętym monitoringiem kary pozbawienia wolności za przestępstwa z Ustawy o ochronie zwierząt odbywali skazani, wobec których karę orzeczono np. w 2005 czy 2007 roku.

Pobyty w jednostkach penitencjarnych dotyczą przede wszystkim przestępstw w typie podstawowym z Ustawy o ochronie zwierząt. Sporadycznie do zakładów karnych trafiają sprawcy wykroczeń przeciwko ochronie zwierząt (kara aresztu lub zastępcza kara aresztu). Roczna liczba osadzonych w zakładach karnych za przestępstwa przeciwko zwierzętom jest znikoma w porównaniu z łączną liczbą odbywających karę pozbawienia wolności.

W 2016 roku osadzeni za czyny zabronione z Ustawy o ochronie zwierząt (tymczasowo aresztowani, skazani i ukarani) stanowili jedynie 0,2% wszystkich odbywających kary pozbawienia wolności w zakładach karnych.

Tabela VII: Przyjęci do jednostek penitencjarnych w latach 2012-2016, skazani wyrokiem prawomocnym z Ustawy o ochronie zwierząt (u.o.z., czyn główny). Dane uzyskane z Biura Informacji i Statystyki Centralnego Zarządu Służby Więziennej.

Rok	Przyjęci art. 35 ust. 1 i ust. 1a u.o.z.	Przyjęci art. 35 ust. 2 u.o.z.	Suma (przestępstwa z u.o.z.)	Przyjęci (wykroczenia z art. 37 u.o.z.)	Suma (przestępstwa i wykroczenia)
2012	85	25	110	5	115
2013	81	23	104	3	107
2014	86	16	102	3	105
2015	75	13	88	3	91
2016	101	16	117	5	122
Suma	428	93	521	19	540

Tabela VIII: Zwolnieni z jednostek penitencjarnych w latach 2012-2016, skazani wyrokiem prawomocnym z Ustawy o ochronie zwierząt (u.o.z., czyn główny). Dane uzyskane z Biura Informacji i Statystyki Centralnego Zarządu Służby Więziennej.

Rok	Zwolnieni przestępstwa z art. 35 ust. 1 i ust. 1a u.o.z.	Zwolnieni przestępstwa z art. 35 ust. 2 u.o.z.	Suma (przestępstwa)	Zwolnieni wykroczenia z art. 37 u.o.z.	Suma (przestępstwa i wykroczenia)
2012	78	22	100	5	105
2013	88	23	111	1	112
2014	91	19	110	3	113
2015	68	18	86	5	91
2016	95	12	107	2	109
Suma	420	94	514	16	530

Zgodnie z danymi pozyskanymi w wyniku monitoringu zakładów karnych w latach 2012-2016 przebywało w nich 885 osadzonych za przestępstwa przeciwko ochronie zwierząt.

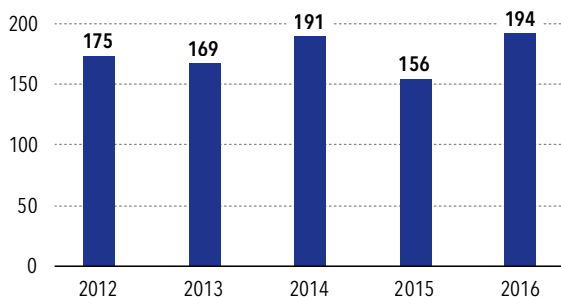
Liczba ta obejmuje:

- osoby skazane za przestępstwa z Ustawy o ochronie zwierząt,
- osoby skazane na karę łączną za czyny, wśród których znajdowało się przestępstwo z art. 35 u.o.z.,
- osoby tymczasowo aresztowane w związku z popełnieniem przestępstwa przeciwko zwierzętom,
- osoby skazane na zastępczą karę pozbawienia wolności na skutek uchylania się od zapłaty grzywny lub wykonywania obowiązków związanych z orzeczonym wobec nich ograniczeniem wolności za przestępstwo z Ustawy o ochronie zwierząt.

Najwięcej osadzonych w badanym okresie przebywało w Zakładzie Karnym w Nysie (44), najmniej – w Zakładzie Karnym w Opolu (0). Najkrótsza wykonana kara pozbawienia wolności wobec skazanego za przestępstwo z u.o.z. wyniosła 1 miesiąc, najdłuższa – 10 lat (wyrok łączny

obejmujący różne przestępstwa, w tym przestępstwo z Ustawy o ochronie zwierząt, za które wymierzono karę 6 miesięcy pozbawienia wolności; osadzony w Zakładzie Karnym nr 2 w Strzelcach Opolskich; so w Kaliszu, sygn. akt III K 66/11).

Wykres II: Liczba osadzonych za przestępstwa przeciwko zwierzętom w monitorowanych zakładach karnych w latach 2012-2016. Dane z monitoringu zakładów karnych.

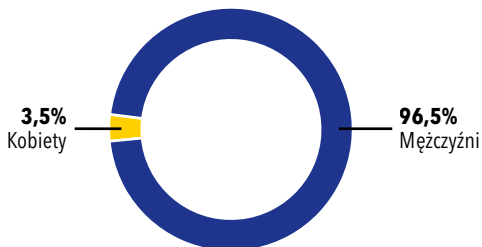
Wśród osadzonych w zakładach karnych za przestępstwa przeciwko zwierzętom zdecydowanie dominują mężczyźni (96,5%).

Stanowi to oczywistą konsekwencję faktu, że to mężczyźni są na ogół sprawcami przestępstw przeciwko ochronie zwierząt – w latach 2012-2015 stanowili oni 83,5% osób skazanych przez sądy za występki z Ustawy o ochronie zwierząt⁹. Mężczyźni – jako dominująca grupa sprawców przestępstw w ogóle – dużo częściej niż kobiety trafiają do zakładów karnych jako osadzeni w związku z wykonywaniem wobec nich kary pozbawienia wolności. Dysproporcję tę dobrze obrazują dane służby więziennej o płci osób osadzonych – w 2016 roku w jednostkach penitencjarnych przebywało 2 515 kobiet oraz 71 456 mężczyzn¹⁰.

⁹ *Jak Polacy zنعąją się nad zwierzętami*, op. cit., s. 72.

¹⁰ Roczna informacja statystyczna Centralnego Zarządu Służby Więziennej za 2016 rok.

Wykres III: Osadzeni w latach 2012-2016 za przestępstwa z Ustawy o ochronie zwierząt, według płci.

We wszystkich monitorowanych latach w jednostkach penitencjarnych zdecydowanie dominowali osadzeni na krótkoterminowe kary pozbawienia wolności.

W poszczególnych latach najliczniejszą grupę osadzonych stanowili skazani za przestępstwa przeciwko zwierzętom na karę pozbawienia wolności w wymiarze do 6 miesięcy.

Do grupy tej należą także osoby tymczasowo aresztowane za przestępstwa przeciwko zwierzętom oraz odbywające zastępczą (za grzywnę lub ograniczenie wolności) karę pozbawienia wolności.

Zgodnie z danymi udostępnionymi przez zakłady karne, osoby odbywające zastępczą karę pozbawienia wolności w związku z przestępstwami przeciwko zwierzętom w latach 2012-2016 stanowiły 5,6% wszystkich osadzonych za tego typu występki.

Dla przykładu, w 2013 roku w Zakładzie Karnym w Chełmie 25 dni zastępczej kary pozbawienia wolności odbywał skazany na karę łączną grzywny za przestępstwo z art. 35 ust. 1 u.o.z. oraz art. 209 §1 k.k.

(uporczywe uchylanie się od alimentacji; SR Chełm VII Wydział Grodzki sygn. akt VIIK 111608). Podobnie zastępczą karę pozbawienia wolności w wymiarze 90 dni w zamian za orzeczoną karę ograniczenia wolności (6 miesięcy po 20 godzin miesięcznie) odbył w 2016 roku w Zakładzie Karnym w Zarębie sprawca usiłowania uśmiercenia 6 szczeniąt, który w czerwcu 2014 roku wrzucił je w zamkniętej torbie foliowej z mostu kolejowego do rzeki (SR w Jeleniej Górze, sygn. akt IIK 325/15). W 2015 roku 2 miesiące zastępczej kary pozbawienia wolności spędziła w Zakładzie Karnym nr 1 we Wrocławiu sprawczyni uśmiercenia 5 kociąt poprzez wrzucenie ich do rowu melioracyjnego wypełnionego wodą. Pierwotnie została ona skazana przez Sąd Rejonowy w Oławie na karę ograniczenia wolności w wymiarze 4 miesięcy po 20 godzin miesięcznie (SR w Oławie, sygn. akt IIK 1088/13).

Tabela IX: Osadzeni za przestępstwa z art. 35 u.o.z. w latach 2012-2016 wg wymiaru kary. Dane pochodzą z monitoringu zakładów karnych.

Wymiar kary	2016	2015	2014	2013	2012
Do 6 miesięcy	43,2%	51,9%	52,3%	53,4%	52,1%
Od 6 miesięcy do 1 roku	14,2%	17,8%	22,6%	22,1%	22,7%
Od 1 roku do 2 lat	23,5%	17,8%	12,9%	17,6%	16,9%
Powyżej 2 lat	19,1%	12,6%	12,3%	6,9%	8,3%

Powyższe dane wyraźnie odzwierciedlają dostrzegalną w latach 2012-2014 tendencję orzeczniczą polskich sądów, która charakteryzowała się warunkowym zawieszaniem na okres próby raczej długoterminowych kar pozbawienia wolności oraz wymierzaniem krótkoterminowych kar bezwzględnego pozbawienia wolności za występki przeciwko zwierzętom.

Na karę bezwzględnego pozbawienia wolności w wymiarze 3 miesięcy Sąd Rejonowy w Węgrowie skazał sprawcę, który dźgnął widłami kota, a następnie dwukrotnie uderzył go siekierą w głowę, powodując u niego

obrażenia prowadzące do jego śmierci (SR w Węgrowie, sygn. akt IIK 96/10). Skazany odbył karę pozbawienia wolności w Zakładzie Karnym w Siedlcach. Karę w tożsamym wymiarze orzekł Sąd Rejonowy w Strzelcach Krajeńskich wobec sprawcy uśmiercenia własnego psa ze szczególnym okrucieństwem, poprzez powieszenie go na sznurku (sygn. akt IIK 184/12). Skazany odbył karę w 2012 roku w Zakładzie Karnym w Gorzowie Wielkopolskim. Na 4 miesiące pozbawienia wolności skazany został sprawca zabicia psa poprzez uderzenie go obuchem w głowę (SR w Kluczborku, sygn. akt IIK 611/16). Został on osadzony w celu odbycia zasądzonej kary w Zakładzie Karnym w Kluczborku.

Kary powyżej 6 miesięcy pozbawienia wolności odbywane były przez osadzonych sporadycznie wyłącznie za czyny zabronione z Ustawy o ochronie zwierząt, chociaż zdarzali się wśród nich także skazani wyłącznie na podstawie przepisów karnych u.o.z. Karę 1 roku pozbawienia wolności odbył w całości w Zakładzie Karnym w Brzegu skazany w 2013 roku przez Sąd Rejonowy w Nysie za znęcanie się nad psem ze szczególnym okrucieństwem (w warunkach recydywy zwykłej), poprzez m.in. kopanie zwierzęcia i bicie go rozbitą butelką w okolicy pyska (SR w Nysie, sygn. akt IIK 1924/12). W zakładach karnych we Włocławku, Bydgoszczy-Fordonie i Łowiczu karę 1 roku pozbawienia wolności w systemie terapeutycznym w latach 2015-2016 odbywał skazany przez Sąd Rejonowy we Włocławku za znęcanie się nad psem ze szczególnym okrucieństwem w zamiarze jego zabicia (SR we Włocławku, sygn. akt IIK 1813/14). Sprawca zadawał zwierzęciu wielokrotne pchnięcia nożem, a następnie pozostawił je bez pomocy przywiązane do drzewa, w wyniku czego pies zmarł. Karę osadzony odbył w całości.

Karę roku pozbawienia wolności spędził w zakładach karnych (ZK nr 1 we Wrocławiu, ZK w Zarębie) także skazany przez Sąd Rejonowy w Świdnicy współsprawca uśmiercenia psa ze szczególnym okrucieństwem. Pies został przywiązany do drzewa i skatowany na śmierć uderzeniami drewnianą pałką w głowę (SR w Świdnicy, sygn. akt IIK 540/13). Karę 8 miesięcy pozbawienia wolności w Zakładzie Karnym w Stargardzie odbył skazany przez Sąd Rejonowy w Stargardzie sprawca uśmiercenia psa poprzez uderzenia nożem, w warunkach recydywy zwykłej (SR w Stargardzie, sygn. akt IIK 263/13). Karę roku pozbawienia wolności odbyli w Zakładzie Karnym

w Rawiczu sprawcy uśmiercenia psa ze szczególnym okrucieństwem, poprzez jego unieruchomienie polegające na trzymaniu za łańcuch, a następnie zadanie kilkudziesięciu ciosów drewnianym trzonkiem od siekiery w różne części ciała, przede wszystkim w głowę (SR w Nowym Tomysłu, sygn. akt IIK 96/15).

Długoterminowe pozbawienie wolności najczęściej było jednak wynikiem popełnienia przez sprawcę różnych przestępstw, w tym przestępstw przeciwko zwierzętom, i wymierzenia wobec niego kary łącznej.

Przestępstwa, które pozostawały w realnym zbiegu z występami z Ustawy o ochronie zwierząt i za które wymierzano wobec skazanych karę łączną bezwzględnego pozbawienia wolności, były różnorodne:

- przestępstwa przeciwko mieniu (kradzież psa, kradzież piły spalinowej, zabór pojazdu w celu krótkotrwałego użycia) oraz znęcanie się nad psami, z których jeden uwiązany na zbyt krótkiej linie udusił się – kara łączna 1 roku i 2 miesięcy pozbawienia wolności odbyta w 2015 roku w Zakładzie Karnym w Kamińsku (SR w Braniewie, sygn. akt. IIK 85/15),
- przestępstwa przeciwko mieniu (kradzież z włamaniem, kradzież z włamaniem do sklepu i zabranie w celu przywłaszczenia alkoholu, kradzież z włamaniem do sklepu i zabranie w celu przywłaszczenia 18 sztuk bielizny) oraz znęcanie się nad psem poprzez uderzenie go w głowę metalowym młotkiem – kara łączna 3 lat pozbawienia wolności odbyta w Zakładzie Karnym w Medyce (SR w Tarnobrzegu, sygn. akt IIK 44/11),
- przestępstwo przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji (kierowanie rowerem w stanie nietrzeźwości) oraz współsprawstwo w zabicu psa poprzez jego powieszenie – kara łączna 8 miesięcy pozbawienia wolności odbyta w 2012 roku w Zakładzie Karnym w Nowogardzie (SR w Goleniowie, sygn. akt IIK 871/11),
- przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece (znęcanie się psychiczne i fizyczne nad konkubiną od 2007 do 2011 roku) oraz znęcanie się

- nad psem (wieszanie owczarka niemieckiego za kolczatkę na wieszaku, kopanie go, uderzanie metalową kratką od kuchenki w okresie od 2009 do 2011 roku) w warunkach recydywy zwykłej – kara łączna 2 lat i 6 miesięcy pozbawienia wolności odbyta w latach 2012-2014 w Zakładzie Karnym w Barczewie, a następnie w Zakładzie Karnym w Kamińsku (SR w Olsztynie, sygn. akt IIK 72/12),
- przestępstwa przeciwko mieniu (6 kradzieży, 2 kradzieże z włamaniem), przeciwko wiarygodności dokumentów (zbycie własnego dowodu osobistego), przeciwko życiu i zdrowiu (pobicie), przeciwko rodzinie i opiece (znęcanie się psychiczne i fizyczne nad matką), przeciwko wolności (3 groźby karalne) oraz znęcanie się nad psem poprzez bicie go ostrym narzędziem – kara łączna 2 lat pozbawienia wolności odbyta w Zakładzie Karnym w Medyce (SR w Przemyślu, sygn. akt IIK 77/09).

3.3. READAPTACJA OSADZONYCH ZA PRZESTĘPSTWA PRZECIWKO ZWIERZĘTOM

We współczesnych koncepcjach kary odrzuca się przymus resocjalizacji osadzonych w zakładach karnych. Jak dobitnie podkreślono w uzasadnieniu do obecnie obowiązującego kodeksu karnego wykonawczego, „odrzućcie przymusu resocjalizacji w czasie odbywania kary wychodzi [...] z koncepcji poszanowania praw człowieka do decydowania o sobie oraz z realistycznego uznania faktu, że efektywne jest takie zwłaszcza oddziaływanie na dorosłego człowieka, które on sam zaakceptuje i jako jego podmiot – nawiąże współpracę z wychowawcami, nauczycielami, terapeutami itd.”¹¹. Osadzeni dorośli co do zasady nie muszą więc uczestniczyć w żadnych działaniach readaptacyjnych organizowanych przez jednostki penitencjarne, w których odsiadują oni kary pozbawienia wolności.

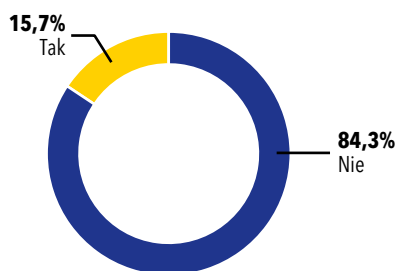
¹¹ J. Hołda, Z. Hołda, B. Żórawska, op. cit., s. 155.

Biorąc pod uwagę znikomą liczbę osadzonych w zakładach karnych za przestępstwa przeciwko zwierzętom oraz dobrowolność udziału skazanych w zajęciach o charakterze resocjalizacyjnym, pozytywnie należy ocenić aktywność jednostek penitencjarnych w organizowaniu różnorodnych aktywności rozbudzających empatię osadzonych wobec zwierząt.

15,7% monitorowanych zakładów karnych posiada w swojej ofercie różnorodne formy zajęć dla osadzonych, które mogą zmienić ich przyszłe zachowania wobec zwierząt, w tym rozbudzić w nich elementy empatii dla cierpienia zwierząt.

Są to albo całościowe programy readaptacyjne, albo też różnorodne inne formy aktywności angażujące zwierzęta. Zakłady karne, które nie organizują dla skazanych tego typu zajęć, podnosiły w odpowiedziach na wnioski o udostępnienie informacji publicznej, że osadzeni zainteresowani udziałem w działaniach resocjalizacyjnych dotyczących przestępstw przeciwko zwierzętom, mogą uczestniczyć w nich w innych zakładach karnych, jeśli tylko wyrażą taką wolę. Trudno ocenić, czy tak rzeczywiście jest w praktyce, niemniej jednak stwarzanie takich możliwości osadzonym należy ocenić pozytywnie z punktu widzenia readaptacji osadzonych, która stanowi główny cel wykonywania kary pozbawienia wolności określony w art. 67 k.k.w.

Wykres IV: Prowadzenie w latach 2012-2016 przez monitorowane zakłady karne specjalnych zajęć readaptacyjnych skierowanych do osadzonych za przestępstwa z Ustawy o ochronie zwierząt. Dane z monitoringu zakładów karnych.

Najbardziej kompleksową ofertę zajęć readaptacyjnych dla osadzonych za przestępstwa przeciwko zwierzętom przygotował Zakład Karny w Wojkowicach.

Jest to umiejscowiony w województwie śląskim zakład karny typu pół-otwartego przeznaczony dla odbywających karę pozbawienia wolności po raz pierwszy, stąd też prowadzenie w nim programu adresowanego do sprawców przemocy wobec zwierząt wydaje się szczególnie racjonalne i wartościowe.

W zakładzie tym w latach 2012-2016 karę pozbawienia wolności za przestępstwa z Ustawy o ochronie zwierząt odbywało 21 osadzonych. Wśród nich 38,1% odbywało kary pozbawienia wolności także za inne przestępstwa (kara łączna). 23,8% osadzonych skorzystało z warunkowego przedterminowego zwolnienia z zakładu karnego, a 1 osoba odbywała karę w formie dozoru elektronicznego.

Program „Psiak – Poznaj, Przytul, Pokochaj” realizowany jest w Zakładzie Karnym w Wojkowicach od 2012 roku we współpracy z organizacją ochrony zwierząt (Fundacja S.O.S. Dla Zwierząt w Chorzowie-Maciejkowicach).

W dotychczas zorganizowanych 7 edycjach programu udział wzięło 72 osadzonych, w tym 41 osadzonych za przestępstwa z Ustawy o ochronie zwierząt.

W programie uczestniczą także osoby, które popełniły przestępstwa znęcania się nad osobą najbliższą oraz inne przestępstwa z użyciem agresji i przemocy. Poszczególne edycje programu skierowane były do różnych grup kwalifikacyjnych osadzonych (tj. dla osadzonych z zakładu karnego typu otwartego, półotwartego, zamkniętego – dla odbywających karę po raz pierwszy oraz młodocianych, zakładu karnego typu półotwartego oraz zamkniętego – dla rezydentów penitencjarnych).

Tabela X: Osadzeni w Zakładzie Karnym w Wojkowicach odbywający karę pozbawienia wolności za przestępstwa przeciwko zwierzętom (czyn główny, kary łączne, zastępcze kary pozbawienia wolności). Dane z monitoringu zakładów karnych.

Rok	Liczba osadzonych	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
2012	4	10 mc [219 dni*]	1 rok [196 dni*]	4 mc [123 dni]	120 dni [89 dni]	-	-	-	-	-	-
2013	2	2 lata [438 dni*]	25 dni [25 dni]	-	-	-	-	-	-	-	-
2014	2	50 dni [50 dni]	3 lata [1006 dni*]	-	-	-	-	-	-	-	-
2015	3	150 [150 dni]	3 mc [90 dni]	1 rok i 4 mc [438 dni]	-	-	-	-	-	-	-
2016	10	8 mc [240 dni]	1 rok i 4 mc [485 dni*]	2 mc [60 dni]	25 dni [25 dni]	2 mc [60 dni]	5 mc [150 dni]	1 rok i 3 mc [455 dni]	2 lata [506 dni*]	180 dni [180 dni]	2 lata [730 dni]
Razem	21										

x – kara orzeczona wobec osadzonego,

[x] – kara faktycznie odbyta przez osadzonego,

[x*] – kara faktycznie odbyta przez osadzonego, który skorzystał z warunkowego przedterminowego zwolnienia.

Kursywą oznaczono zastępcze (za grzywnę lub ograniczenie wolności) kary pozbawienia wolności.

Tabela XI: Osadzeni uczestniczący w programie readaptacyjnym dla sprawców przestępstw przeciwko zwierzętom w Zakładzie Karnym w Wojkowicach. Dane z monitoringu zakładów karnych.

Edycja	Liczba osadzonych	W tym za przestępstwa przeciwko zwierzętom
I - 2012 r.	10	8
II - 2012 r.	15	9
III - 2013 r.	10	10
IV - 2014 r.	8	8
V - 2015 r.	9	3
VI - 2016 r.	10	2
VII - 2017 r.	10	1
Suma	72	41

Realizowany w Zakładzie Karnym w Wojkowicach program ma na celu przede wszystkim przeciwdziałanie agresji i przemocy wobec zwierząt i ludzi oraz zapobieganie prokryminalnym postawom wobec zwierząt. Opiera się on na różnych metodach pracy z osadzonymi, takich jak wykłady prowadzone przez sędziów, lekarzy weterynarii, behawiorystów, prezentacje multimedialne, czy też warsztaty ze szkolenia psów. Program ma przemyślaną strukturę, a jego poszczególne elementy z całą pewnością mogą zmienić sposób postrzegania zwierząt domowych przez jego uczestników i uwrażliwić ich na los zwierząt jako odczuwających bytów.

W Zakładzie Karnym we Wronkach (woj. wielkopolskie, zakład typu zamkniętego – dla recydywistów penitencjarnych) w latach 2012-2016 przebywało 12 osadzonych za przestępstwa przeciwko zwierzętom. W tym okresie odbyła się w nim jedna edycja programu readaptacyjnego skierowanego do sprawców przestępstw z Ustawy o ochronie zwierząt. Miał on zbliżony charakter do programu prowadzonego przez Zakład Karny w Wojkowicach. Składał się z trzech modułów, które obejmowały trening zastępowania agresji, wykłady sędziego, lekarza weterynarii i behawiorysty oraz zajęcia praktyczne ze szkolenia psów.

„Nie bądź obojętny na los zwierząt” to program realizowany przez Zakład Karny w Garbalinie (woj. łódzkie). W okresie objętym monitoringiem w tej półotwartej jednostce penitencjarnej dla mężczyzn – recydywistów penitencjarnych przebywało 36 osadzonych w związku z przestępstwami przeciwko zwierzętom. Prowadzone w ramach programu zajęcia umożliwiały zdobycie przez osadzonych wiedzy w zakresie m.in. zasad humanitarnego traktowania zwierząt, sposobów przeciwdziałania agresji wobec zwierząt czy też zasad opieki nad zwierzętami.

W Zakładzie Karnym w Strzelinie (woj. dolnośląskie), który jest zakładem zamkniętym przeznaczonym dla odbywających karę pozbawienia wolności po raz pierwszy, w okresie objętym monitoringiem karę odbywało 32 osadzonych za przestępstwa z Ustawy o ochronie zwierząt. W ramach skierowanego do nich programu „Do serca przytul psa” prowadzone były zajęcia z udziałem zwierząt i przedstawicieli organizacji ochrony zwierząt, które miały za zadanie m.in. kształtowanie u skazanych właściwego stosunku do zwierząt i wzbudzanie w nich empatii dla ich cierpienia.

W dolnośląskim Zakładzie Karnym w Wołowie (jednostka penitencjarna typu zamkniętego, dla mężczyzn) w latach 2012-2016 przebywało 21 osadzonych za przestępstwa przeciwko zwierzętom. Wszyscy osadzeni w związku z występami z Ustawy o ochronie zwierząt objęci byli programem readaptacyjnym „Dogoterapia”, wykorzystującym elementy pracy z psami w celu m.in. nauczania skazanych odpowiedzialności, przeciwdziałania agresji oraz wzrostu poziomu akceptacji siebie samych, innych osób i zwierząt.

Program „Wspólnie” skierowany jest do osadzonych za przestępstwa przeciwko zwierzętom w Zakładzie Karnym Stare Borne (zakład typu półotwartego dla recydywistów, w woj. zachodniopomorskim). W tej jednostce penitencjarnej w latach 2012-2016 karę pozbawienia wolności za przestępstwa przeciwko zwierzętom odbywało 7 osadzonych. Realizowany w zakładzie program wykorzystuje elementy edukacji z udziałem psów w celu m.in. przeciwdziałania przemocy wobec zwierząt oraz nauki zasad odpowiedzialnej opieki nad nimi. W programie uczestniczą psy ze schroniska, które poprzez kontakt i opiekę ze strony osadzonych, przygotowywane są

jednocześnie do adopcji – wspólnie ze skazanymi przechodzą w ten sposób proces wtórnej socjalizacji.

W innych zakładach karnych z ofertą dla skazanych za przestępstwa przeciwko zwierzętom osadzeni mogli modyfikować swoje postawy wobec zwierząt podczas takich zajęć jak np.:

- opieka nad bezdomnymi zwierzętami w schronisku (Zakład Karny nr 1 w Grudziądzu, Zakład Karny w Jastrzębiu Zdroju),
- cykliczne spotkania z wolontariuszami schroniska dla zwierząt (Zakład Karny w Opolu Lubelskim),
- kontakty ze zwierzętami takimi jak ryby, koty czy zwierzęta gospodarskie odebrane opiekunom, którzy się nad nimi znęcali (Zakład Karny w Ławie).

A large, bold, white number '4' is positioned on the right side of the image. The background is a dark blue field with a yellow halftone pattern of small dots, which is more prominent in the upper left quadrant and fades into the blue background towards the right and bottom.

O KARANIU ZA
PRZESTĘPSTWA
PRZECIWKO
ZWIERZĘTOM

Sprawcy przestępstwa niehumanitarnego (nieuzasadnionego) uśmiercania zwierząt oraz znęcania się nad zwierzętami rzadko trafiają do zakładów karnych.

W 2016 roku stanowili oni zaledwie 0,2% osadzonych w polskich jednostkach penitencjarnych.

Do zakładów karnych na skutek popełnienia przestępstw przeciwko zwierzętom trafiają na ogół mężczyźni (96,5%).

Odsiadują oni zazwyczaj krótkoterminową karę pozbawienia wolności (tj. do 6 miesięcy; 43,2% w 2016 roku) za podstawowy typ przestępstwa z art. 35 Ustawy o ochronie zwierząt.

Liczną grupę (szacunkowo ok. 30% osadzonych w danym roku) stanowią także osadzeni na podstawie wyroków łącznych, obejmujących – poza występami z Ustawy o ochronie zwierząt – także inne poważne przestępstwa, takie jak m.in. pobicie, znęcanie się nad osobą bliską, kradzież z włamaniem. Sporadycznie pobyt w zakładzie karnym związany jest z zarządzeniem wykonania wobec skazanego za przestępstwo przeciwko zwierzętom zastępczej kary pozbawienia wolności, na skutek uchylania się przez niego od orzeczonej kary grzywny lub ograniczenia wolności.

Analiza jakościowa zebranych danych wskazuje, że skazani za przestępstwa przeciwko zwierzętom trafiają do zakładów karnych na ogół dopiero po 2-3 latach od momentu ujawnienia popełnionego przez nich czynu zabronionego, często po kilkunastu miesiącach od wydania prawomocnego wyroku sądowego.

Z uwagi na niewielką liczbę osadzonych za przestępstwa przeciwko zwierzętom, 84,3% zakładów karnych nie prowadzi żadnych szczególnych – skierowanych do sprawców niewłaściwego traktowania i przemocy wobec zwierząt – programów readaptacyjnych, które mogłyby rozwijać ich społecznie pożądane, empatyczne postawy wobec zwierząt.

Aktywność pozostałych jednostek penitencjarnych w tym zakresie obejmuje na ogół prowadzone przez specjalistów zajęcia z udziałem zwierząt, organizowane we współpracy z organizacjami pozarządowymi. Wzorcowo przygotowany przez Zakład Karny w Wojkowicach program reedukacyjny dla sprawców przestępstw przeciwko zwierzętom realizowany jest cyklicznie od 2012 roku.

Projektodawcy ostatnich zmian przepisów karnych Ustawy o ochronie zwierząt, które weszły w życie w kwietniu 2018 roku¹², przewidują, że ich skutkiem będzie wzrost liczby prawomocnie skazanych na kary pozbawienia wolności, a tym samym – osadzonych w zakładach karnych za występki przeciwko zwierzętom, a także podniesienie wymiaru orzekanych przez sądy kar pozbawienia wolności. Stanowi to oczywistą i zamierzoną konsekwencję usunięcia z przepisów karnych u.o.z. alternatywnych wobec pozbawienia wolności kar wolnościowych (tj. grzywny i ograniczenia wolności) za popełnienie przeciwko zwierzętom przestępstw w typie podstawowym oraz zwiększenia górnego ustawowego zagrożenia karą pozbawienia wolności z 2 do 3 lat w typie podstawowym przestępstw, oraz z 3 do 5 lat w typie kwalifikowanym szczególnym okrucieństwem. W tym drugim przypadku ustanowiono także dolne granice ustawowego zagrożenia karą pozbawienia wolności, w wymiarze od 3 miesięcy.

Fakt podniesienia ustawowego zagrożenia karą pozbawienia wolności za popełnienie przestępstw przeciwko zwierzętom należy ocenić oczywiście pozytywnie. Dotychczas istniejące regulacje w tym zakresie – w porównaniu choćby z przepisami karnymi innych ustaw – raziły swoją łagodnością

¹² Ustawa z dnia 6 marca 2018 roku o zmianie Ustawy o ochronie zwierząt oraz ustawy – Kodeks karny, Dz.U. z 2018 roku, poz. 663. Druk nr 1509 – Rządowy projekt o zmianie Ustawy o ochronie zwierząt oraz ustawy – Kodeks Karny.

dla sprawców cierpienia zwierząt. Uzasadnienie projektu zmian wprowadzonych do przepisów karnych Ustawy o ochronie zwierząt nie wskazuje jednak, jakie były powody usunięcia z nich przez ustawodawcę kary grzywny i ograniczenia wolności. Chociaż sądy nadal mogą – na zasadzie art. 37a k.k. – wymierzać sprawcom przestępstw przeciwko zwierzętom (zarówno w typie podstawowym, jak i kwalifikowanym szczególnie okrucieństwem) kary wolnościowe, wprowadzone w Ustawie o ochronie zwierząt zmiany bynajmniej nie mają kosmetycznego charakteru.

Zgodnie bowiem z dyrektywą szczególną określoną w art. 58 § 1 k.k., jeżeli ustawa przewiduje możliwość wyboru kary (a więc orzeczenia wobec sprawcy kary grzywny, ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności), a samo przestępstwo jest zagrożone karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 5 lat, sąd może orzec karę pozbawienia wolności (zarówno bezwzględna, jak i warunkowo zawieszoną na okres próby) tylko i wyłącznie wtedy, gdy inna kara lub środek karny nie może spełnić celów kary. Ustawodawca, zmieniając przepisy karne Ustawy o ochronie zwierząt, przesądził zatem, że w przypadku przestępstw przeciwko zwierzętom sprawcom powinna być wymierzana kara pozbawienia wolności przede wszystkim i w pierwszej kolejności, a nie jako *ultima ratio*.

Wykonanie kary pozbawienia wolności orzeczonej wobec sprawcy przestępstwa przeciwko zwierzętom może zostać zawieszona na zasadach ogólnych określonych w art. 69 § 1 k.k., tj. gdy jej wymiar nie przekracza 1 roku, gdy sprawca nie był w okresie popełnienia przestępstwa skazany na karę pozbawienia wolności oraz gdy będzie to wystarczające dla osiągnięcia celów kary. Z uwagi na to, że sprawcy przestępstw przeciwko zwierzętom na ogół nie działają w warunkach recydywy i skazywani są na krótkoterminowe kary pozbawienia wolności, w ukształtowanych przez ustawodawcę warunkach, w których wymierzenie kary pozbawienia wolności za tego typu występki nie jest dla sądu ostatecznością, można się spodziewać – tak jak w ubiegłych latach – dominacji symbolicznej kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na okres próby w strukturze kar orzekanych za przestępstwa z art. 35 u.o.z.

Skazywanie sprawców przestępstw na kary pozbawienia wolności, których wykonanie jest warunkowo zawieszane, jest negatywnym zjawiskiem,

które ustawodawca chciał ograniczyć w praktyce orzeczniczej sądów w 2015 roku, m.in. dokonując modyfikacji w zakresie wyżej wskazanych przepisów kodeksu karnego.

W przypadku przestępstw przeciwko zwierzętom przeprowadzony w raporcie „Jak Polacy znęcają się nad zwierzętami?” monitoring sądów powszechnych pokazał, że sądy nie tylko najczęściej wymierzają sprawcom występków z Ustawy o ochronie zwierząt karę pozbawienia wolności, ale – co ważniejsze – że wykonanie 86% takich kar jest jednocześnie zawieszane na okres próby. Oczywiście tego typu kary charakteryzują się znikomym stopniem dolegliwości dla sprawców, stąd też wątpliwe jest czy spełniają one cele kary, szczególnie wobec sprawców takich przestępstw jak te z Ustawy o ochronie zwierząt, którzy niejednokrotnie działają brutalnie i z użyciem przemocy wobec swoich ofiar.

Oczywiście, jeśli sądy nie będą warunkowo zawieszały na okres próby kar pozbawienia wolności, sprawcy przestępstw przeciwko zwierzętom zasilą populację osadzonych w zakładach karnych. Polskie zakłady karne już teraz znajdują się w europejskiej czołówce krajów o najliczniejszej populacji osób osadzonych, ze wskaźnikiem prizonizacji (liczba osadzonych na 100 000 mieszkańców) wynoszącym 204,9 w 2015 roku¹³. Eksperci zwracają uwagę, że tak represyjna polityka karna, wyrażająca się w szczególności wysokim poziomem orzekania przez sądy bezwzględnej kary pozbawienia wolności, niechęcią do – generujących mniejsze koszty społeczne i ekonomiczne – kar nieizolacyjnych i samoistnych środków karnych, jest nieracjonalna i nieuzasadniona. W szczególności podnosi się, że surowość prawa karnego w zakresie wymierzania kar bezwzględnego pozbawienia wolności nie przekłada się na zmniejszenie skali przestępczości, a prowadzona w przepelnionych zakładach karnych resocjalizacja osadzonych jest całkowicie nieefektywna¹⁴. Liczne negatywne aspekty związane z wykonywaniem kary pozbawienia wolności

¹³ A. Kacprzak, *Kara pozbawienia wolności i jej (dys)funkcjonalność. Krytyka polskiej polityki karnej i resocjalizacyjnej w świecie akademickim*, s. 115. [w:] *Władza Sądzenia*, nr 10/2016.

¹⁴ *Ibidem*, s. 118-119.

powinny zatem prowadzić do wybitnie ostrożnego orzekania tej kary wobec sprawców przestępstw¹⁵.

Wskazuje się w szczególności, że jednostki penitencjarne jako instytucje totalne są strukturalnie niezdolne do prowadzenia skutecznej resocjalizacji skazanych. Stosowane w zakładach karnych działania readaptacyjne są silnie zestandaryzowane i prowadzone przestarzałymi metodami, a większość tego typu oddziaływań w ogóle nie obejmuje osadzonych na krótkoterminowe kary pozbawienia wolności, którzy dominują ilościowo w zakładach karnych¹⁶. Osadzony w zakładzie karnym wcale nie podlega procesowi kształtowania jego pożądanym społecznie postaw, lecz jedynie przystosowuje się do funkcjonowania w zakładzie karnym, czemu towarzyszy często zjawisko tzw. prizonizacji, czyli przejęcia norm i wartości od grupy współosadzonych. Nierzadko prowadzi to do wtórnej socjalizacji skazanych przebywających w zakładach karnych, wyrażającej się w przyjmowaniu zachowań i postaw, które wcale nie są społecznie pożądane. Jako dowód miernego potencjału resocjalizacyjnego polskich jednostek penitencjarnych przywołuje się fakt, że 55% osadzonych w polskich zakładach karnych to recydywiści, którzy wracają do nich ponownie po nieudanej próbie kształtowania w nich społecznie pożądanym postaw i popełnieniu kolejnych przestępstw¹⁷.

Obowiązujący w Polsce represyjny model polityki karnej w praktyce ukierunkowany jest głównie na karanie sprawców przestępstw, a nie na ich reintegrację społeczną. Odzwierciedla on obecny w społeczeństwie populizm represyjny, którego podstawowym postulatem jest, aby surowo ukarać sprawcę przestępstwa. Społeczne przekonanie o tym, że kara pozbawienia wolności jest „surowa”, wynika z tego, że jest ona nierozzerwalnie związana z deprywacją często najbardziej podstawowych potrzeb człowieka. Wywołuje ona cierpienie osadzonych, o odmiennym nasileniu w różnych okresach odbywania przez nich kary¹⁸. O ile recydywistów cechuje

¹⁵ T. Szymanowski, J. Migdał, *op. cit.*, s. 262.

¹⁶ Zob. np. S. Musioł, *Negatywne aspekty kary pozbawienia wolności*, [w:] *Probacja*, nr IV/2016, s. 155-170.

¹⁷ A. Kacprzak, *op. cit.*, s. 121-122.

¹⁸ T. Szymanowski, J. Migdał, *op. cit.*, s. 261-262.

znaczna odporność w odczuwaniu dolegliwości związanych z pozbawieniem ich wolności, u osadzonych po raz pierwszy odnotowuje się nasilanie cierpienia aż do osiągnięcia szczytu, po którym następuje odprężenie¹⁹.

W przypadku skazanych za przestępstwa przeciwko zwierzętom potencjał represyjny kary pozbawienia wolności ulega jednak silnemu osłabieniu przez wynikający z organizacji polskiego wymiaru sprawiedliwości i więziennictwa fakt znacznego upływu czasu pomiędzy ujawnieniem popełnienia przez sprawcę czynu zabronionego, jego prawomocnym skazaniem oraz osadzeniem w jednostce penitencjarnej celem odbycia wymierzonej kary. W niniejszym raporcie wskazano stany faktyczne, gdzie od ujawnienia przestępstwa, do osadzenia w zakładzie karnym sprawcy skazanego na karę bezwzględnego krótkoterminowego pozbawienia wolności za przestępstwo przeciwko zwierzętom, mija nawet 6 lat.

Z kolei wynikająca z wymiaru orzekanych kar krótkoterminowość osadzenia oraz wynikający z niewielkiej liczby osadzonych za przestępstwa przeciwko zwierzętom brak powszechnie dostępnych zajęć readaptacyjnych ukierunkowanych na empatię wobec zwierząt, dodatkowo osłabiają mierny potencjał resocjalizacyjny kary pozbawienia wolności.

Czy zatem sprawcy przestępstw przeciwko zwierzętom powinni być karani pozbawieniem wolności? Odpowiedź na to pytanie jest o tyle trudna, że kara zawsze ma charakter indywidualny, nierozzerwalnie związany ze sprawcą przestępstwa i popełnionym przez niego czynem zabronionym (zob. ogólne dyrektywy wymiaru kary, art. 53 k.k. oraz indywidualizacja – art. 55 k.k.).

Wydaje się, że bezwzględna kara pozbawienia wolności może być adekwatną reakcją karną szczególnie wobec sprawców, którzy uśmiercają zwierzęta lub znęcają się nad nimi ze szczególnym okrucieństwem. Jej powszechne orzekanie wobec sprawców przestępstw przeciwko zwierzętom nie wydaje się jednak racjonalne i celowe.

¹⁹ M. Cybulska, *O problemie dolegliwości kary pozbawienia wolności*, [w:] *Palestra*, 8/11(83) s. 69.

Tym bardziej że kary alternatywne wobec pozbawienia wolności, w szczególności ograniczenie wolności, cechują się znaczną dolegliwością dla sprawców przestępstw i mają, na co wskazuje się w literaturze, zdecydowanie bardziej readaptacyjny charakter²⁰.

Sądy orzekające w latach 2012-2014 w sprawach o przestępstwa przeciwko zwierzętom, z całą pewnością nie wykorzystywały potencjału kar nieizolacyjnych wobec sprawców tych przestępstw, w szczególności dotyczy to kary ograniczenia wolności.

W 2014 roku kara ograniczenia wolności była najrzadziej wymierzaną karą sprawcom występów z art. 35 Ustawy o ochronie zwierząt – ukarano nią jedynie 22,2% spośród nich. Kara ograniczenia wolności wymierzana sprawcom przestępstw przeciwko zwierzętom w latach 2012-2014 polegała głównie na obowiązku świadczenia przez nich nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne (98,8%), sporadycznie przybierała formę potrącenia części wynagrodzenia za pracę na cele społeczne (1,2%). Wymiar orzeczonej kary ograniczenia wolności wynosił z reguły od 4 do 6 miesięcy (51,1% w 2014 roku).

Tabela XII: Forma kary ograniczenia wolności wymierzonej przez sądy sprawcom przestępstw przeciwko zwierzętom w latach 2012-2014. Dane z Wydziału Statystycznej Informacji Zarządczej Ministerstwa Sprawiedliwości.

Rok	Praca na cele społeczne	Potrącenie z wynagrodzenia	Skazani razem
2012	114	1	115
2013	97	3	100
2014	127	0	127

²⁰ A. Kacprzak, *op. cit.*, s. 113; W. Juchacz, I. Zgoliński, *Aktualny model kary pozbawienia wolności i jego perspektywy*, [w:] *Studia z Zakresu Nauk Prawnoustrojowych. Miscellanea*, nr IV/2014, s. 46.

Tabela XIII: Wymiar kary ograniczenia wolności wymierzanej przez sądy sprawcom przestępstw przeciwko zwierzętom w latach 2012-2014. Dane z Wydziału Statystycznej Informacji Zarządczej Ministerstwa Sprawiedliwości.

Rok	Skazani razem	Wymiar kary ograniczenia wolności – art. 35 u.o.z.			
		1-3 mc	4-6 mc	7-12 mc	1 rok-2 lata
2012	115	13	54	47	1
2013	100	19	42	39	0
2014	127	12	66	49	0

Tabela XIV: Wymiar kar ograniczenia wolności orzekanych za przestępstwa przeciwko zwierzętom w 2014 roku – w typie podstawowym (art. 35 ust. 1, ust. 1a u.o.z.) oraz kwalifikowanym (art. 35 ust. 2 u.o.z.). Dane uzyskane z Wydziału Statystycznej Informacji Zarządczej Ministerstwa Sprawiedliwości.

Art.	Skazani razem	Wymiar kary ograniczenia wolności							
		1-3 mc		4-6 mc		7-12 mc		1 rok-2 lata	
		R	Z	R	Z	R	Z	R	Z
35.1	42	5	1	16	2	21	0	0	0
35.1a	76	7	0	49	4	26	2	0	0
35.2	3	0	0	1	0	2	0	0	0

R – razem, Z – w tym kary z zawieszonym wykonaniem na okres próby.

Tymczasem to właśnie kara ograniczenia wolności, polegająca na obowiązku nieodpłatnego świadczenia pracy na cele społeczne, wydaje się odpowiednio dolegliwą reakcją karną na przestępstwa przeciwko zwierzętom – w typie podstawowym, w szczególności w stosunku do sprawców wcześniej niekaranych.

Tego typu praca wykonywana na rzecz fundacji lub stowarzyszeń zajmujących się ochroną zwierząt lub schronisk dla zwierząt, co możliwe jest na podstawie art. 56 § 3 k.k.w. – ma zarazem ogromny i mocno niedoceniany

potencjał readaptacyjny dla skazanych za przestępstwa przeciwko zwierzętom, ucząc ich szacunku oraz empatii dla zwierząt. Podstawowym warunkiem powszechności takiego rozwiązania jest jednak gotowość organizacji społecznych do oferowania skazanym za przestępstwa za Ustawy o ochronie zwierząt takich form ich potencjalnej aktywności.

Ukaranie sprawcy przestępstwa ograniczeniem wolności będzie oczywiście bezcelowe, jeśli wiadome jest, że nie wywiąże się on z obowiązku świadczenia pracy. W szczególności kary tej nie można orzec, jeżeli przekonanie takie uzasadnia stan zdrowia oskarżonego lub jego właściwości i warunki osobiste (art. 58 § 2a k.k.). Pomimo tego ograniczenia kodeksowego, zgodnie z danymi Ministerstwa Sprawiedliwości, w 2015 roku tylko 43,5% spraw dotyczących wykonywania kary ograniczenia wolności przez skazanych zostało zakończonych na skutek faktycznego wykonania przez nich orzeczonych kar. Najczęstszą przyczyną innego zakończenia postępowań wykonawczych dotyczących kary ograniczenia wolności jest zarządzenie wykonania wobec skazanego zastępczej kary pozbawienia wolności²¹.

Z całą pewnością powszechności kary ograniczenia wolności w praktyce orzeczniczej sądów nie sprzyja także to, że nadzorowanie jej wykonywania przez skazanych jest uciążliwe i pracochłonne dla organów postępowania wykonawczego. Podstawowym problemem jest w tym kontekście długotrwałość postępowania wykonawczego, która wiązana jest z takimi przyczynami jak uchylanie się skazanych od orzeczonej pracy, wykonywanie przez nich prac nieregularnie i w niepełnym wymiarze godzin, niestawianie się skazanych na wezwania sądu i kuratora, czy też nadmierna tolerancja kuratorów i sędziów wobec uchylania się skazanych od wykonywania pracy²².

Przepisy karne Ustawy z dnia 21.08.1997 roku o ochronie zwierząt, wraz z regulacjami części ogólnej kodeksu karnego pozwalają obecnie na zastosowanie przez sąd adekwatnej i racjonalnej reakcji karnej wobec sprawców przestępstw przeciwko zwierzętom.

²¹ A. Janus-Dębska, *Czynniki utrudniające efektywne wykonywanie kary ograniczenia wolności*, [w:] A. Kwieciński (red.), *Teoretyczne i praktyczne aspekty wykonywania kary ograniczenia wolności*, Wrocław 2016, s. 45.

²² *Ibidem*, s. 47-49.

Wydaje się, że wobec sprawców występku z art. 35 Ustawy o ochronie zwierząt należy w pierwszej kolejności – na zasadzie art. 37a k.k. – stosować karę ograniczenia wolności, polegającą na obowiązku świadczenia nieodpłatnej pracy społecznej, jeśli to tylko możliwe – na rzecz stowarzyszeń i fundacji zajmujących się ochroną zwierząt. Wymiar readaptacyjny tego typu kary jest oczywisty. Kara bezwzględnego pozbawienia wolności, z uwagi na jej osłabiony potencjał represyjny oraz znikomą funkcję korekcyjną, powinna być wymierzana co do zasady jako *ultima ratio* wobec sprawców przestępstw przeciwko zwierzętom – w szczególności w następstwie uchylania się przez nich od wykonywania obowiązków związanych z ograniczeniem wolności oraz w stosunku do sprawców przestępstw przeciwko zwierzętom, kwalifikowanych szczególnie okrucieństwem.

Sądy – na podstawie art. 37b k.k. – mogą również karać sprawców występku z Ustawy o ochronie zwierząt jednocześnie karą pozbawienia wolności w wymiarze do 3 miesięcy oraz karą ograniczenia wolności do 2 lat. Co do zasady, jako pierwszą wykonuje się wówczas karę pozbawienia wolności. Krótkoterminowa kara pozbawienia wolności, o ile skazany trafiłby do zakładu karnego w krótkim czasie po uprawomocnieniu się wyroku, mogłaby pełnić w takim przypadku funkcję represyjną. Umiarkowana długość takiej kary odpowiadałaby w szczególności nasileniu odczuwanego dyskomfortu związanego z pozbawieniem wolności u osób ukaranych w ten sposób po raz pierwszy. Wykonanie kary ograniczenia wolności mogłoby z kolei wypełnić funkcję związaną z pożądaną społecznie korekcją postaw i zachowań skazanego wobec zwierząt.

Istotnym uzupełnieniem reakcji karnej na przestępstwa przeciwko zwierzętom są określone w art. 35 Ustawy o ochronie zwierząt środki karne. W obecnym stanie prawnym sąd ma obowiązek orzeczenia wobec sprawcy przestępstwa przeciwko zwierzętom nawiązki w wysokości od 1 000 do 100 000 zł na cel związany z ochroną zwierząt, a także przepadek zwierzęcia, jeśli sprawca jest jego właścicielem. Wobec sprawcy przestępstwa z art. 35 u.o.z. w typie kwalifikowanym szczególnie okrucieństwem sąd musi orzec ponadto zakaz posiadania zwierząt oraz zakaz wykonywania zawodu (prowadzenia działalności, wykonywania czynności), jeśli

związane są z wykorzystywaniem zwierząt, a przestępstwo zostało popełnione w związku z nimi.

Obecnie obowiązujące przepisy prawa materialnego (przepisy karne Ustawy o ochronie zwierząt, regulacja kar w kodeksie karnym) dają podstawę do wymierzania sprawcom przestępstw przeciwko zwierzętom dolegliwych kar zarówno o charakterze izolacyjnym (pozbawienie wolności), jak i nieizolacyjnym (grzywna, ograniczenie wolności). O charakterze i jakości przyszęłego orzecznictwa w tym zakresie zadecydują sądy, przed którymi staną oskarżeni o przestępstwa z art. 35 Ustawy o ochronie zwierząt. W niniejszym raporcie staraliśmy się argumentować na rzecz stosowania co do zasady wobec sprawców przestępstw przeciwko zwierzętom kary ograniczenia wolności samoistnie lub w połączeniu z krótkoterminowym pozbawieniem wolności. Chociaż efektywność obu tych kar jest silnie ograniczona na poziomie ich wykonywania przez problemy systemowo-prawne, związane z organizacją polskiego wymiaru sprawiedliwości i więziennictwa, przytoczone dane i argumenty świadczą o tym, że mogą one stanowić skuteczną pod względem represyjno-korekcyjnym reakcję karną na przestępstwa skierowane przeciwko zwierzętom.

A large white number '5' is centered on the right side of the page. The background is a dark blue color with a yellow halftone pattern of small dots that is denser in the upper left and fades towards the bottom right.

5

**WYBRANI OSADZENI,
CZYLI SPRAWIEDLIWOŚĆ
W PRAKTYCE**

W przedstawionych w tym rozdziale przykładach zdecydowaną większość stanowią przestępstwa dokonane na zwierzętach domowych. Ma to związek z faktem, że pośród rozpatrywanych w latach 2012-2014 przez monitorowane sądy spraw najwięcej było spraw dotyczących przemocy wobec zwierząt domowych – 83,5%. Zaledwie 12,3% spraw stanowiły sprawy dotyczące przemocy wobec zwierząt gospodarskich i 4,2% wobec zwierząt dzikich i wolno bytujących.

Wśród zasadniczych przyczyn uzasadniających dysproporcje ilościowe pomiędzy zwierzętami domowymi i gospodarskimi w statystykach przestępstw przeciwko zwierzętom należy wskazać przede wszystkim różnice w empatii ludzi względem tych utrzymywanych dla przyjemności płynących z ich towarzystwa oraz zwierząt utrzymywanych w celu pozyskania z nich mięsa i innych produktów odzwierzęcych. Cierpienie zwierząt gospodarskich jest także trudniej dostrzegalne, ponieważ zwierzęta takie utrzymywane są na ogół w taki sposób oraz w takich miejscach, które nie są dostępne dla osób postronnych. Ujawnianiu czynów zabronionych przeciwko zwierzętom gospodarskim nie będzie sprzyjał wreszcie sposób konstrukcji podmiotowych znamion przestępstwa znęcania się nad zwierzętami i wynikający z nich wymóg działania sprawcy w zamiarze bezpośrednim. Czynnem takim rzadko kiedy można będzie przypisać sadystyczny charakter, na ogół będą one wynikiem zorganizowanego działania ukierunkowanego nie na zadawanie bólu i cierpienia zwierzętom, lecz na intensyfikację wartości produkcyjnej kosztem ich potrzeb.

Programista komputerowy Stephen D. i polonistka Ewa K. w listopadzie 2007 roku stanęli przed Sądem Rejonowym w Końskich jako oskarżeni

o to, że w okresie od stycznia do marca 2006 roku działając wspólnie na terenie kwater łąkowych, poprzez stosowanie okrutnych metod hodowli, znęcali się nad 26 końmi, przy czym Ewa K. poprzez świadome dopuszczanie do utrzymywania ich przez Stephena D. w niewłaściwych warunkach bytowania – na odkrytej przestrzeni oraz bez zapewnienia im wody i pożywienia, w następstwie czego z wycieńczenia i wygłodzenia co najmniej 7 koni poniosło śmierć, jednego zaś chorego konia Stephen D. osobiście zabił, podcinając mu gardło.

Proces karny w tej sprawie trwał do końca 2008 roku. W jego trakcie ustalono, że oskarżeni od 2005 roku prowadzili hodowlę koni na łąkach w systemie bezstajennym – konie nie mogły się chronić przed niekorzystnymi warunkami atmosferycznymi i drapieżnikami, do picia wykorzystywały wodę z przepływającej rzeki. Ich celem było wychowanie koni o wysokiej odporności i wytrzymałości, które mogłyby uczestniczyć w rajdach długodystansowych. Konie w zasadzie nie były przez oskarżonych karmione w zimie – podnosili oni, że powinny one same sobie radzić, poprzez wykopywanie trawy spod śniegu. Stan koni, które były niedostatecznie żywione i pojone, zaczął się pogarszać zimą 2006 roku. W marcu 2006 roku powiatowy lekarz weterynarii i inne osoby ujawnili, że stan części utrzymywanych przez oskarżonych koni jest bardzo zły (m.in. są poranione, rażąco niedożywione, mają zaniki mięśniowe). Ujawniono także zwłoki martwych zwierząt na terenie kwater łąkowych – lekarsko-weterynaryjne sekcje ich zwłok wykazały, że konie były wybitnie wychudzone, a przyczyna ich śmierci związana była z miernym lub niewłaściwym odżywianiem. Pozostałe konie zostały czasowo odebrane oskarżonym. Oskarżeni nie przyznali się do winy i skorzystali z prawa do odmowy składania wyjaśnień. Stephen D. w postępowaniu przygotowawczym wyjaśniał, że w sprawie nie chodzi o żadne zwierzęta, lecz o lokalną politykę, nadchodzące wybory samorządowe i rozgrywki na tle planowanej inwestycji budowlanej.

Sąd po wyeliminowaniu z opisu czynu oskarżonych winy za śmierć jednego z koni (jego śmierć nastąpiła z przyczyn niezawinionych przez oskarżonych) oraz uśmiercenia konia przez Stephena D. (poderżnięcie gardła miało miejsce pośmiertnie), wydał wyrok 6 stycznia 2009 roku. Oceniając stopień winy oskarżonych oraz stopień społecznej szkodliwości ich

czynów jako znaczny, wymierzył Ewie K. karę 10 miesięcy pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na 3-letni okres próby, 2400 zł grzywny oraz koszty sądowe w wysokości 6838,02 zł. Stephen D. skazany został na 1 rok pobawienia wolności z warunkowym zawieszeniem na 5-letni okres próby, 4000 zł grzywny oraz 6835,02 zł kosztów sądowych. Sąd orzekł ponadto przepadek odebranych im 13 koni oraz zakazał prowadzenia oskarżonym działalności związanej z hodowlą koni: Ewie K. na 3 lata, Stephenowi D. na 5 lat (SR w Końskich, sygn. akt IIK 193/06).

Od wyroku sądu I instancji apelację do Sądu Okręgowego w Kielcach wnieśli oskarżeni, obrońca oskarżonych oraz oskarżyciel posiłkowy. Sąd II instancji rozpoznał sprawę 24 marca 2010 roku, uwzględniając apelację oskarżonej Ewy K. i jej obrońcy oraz apelację oskarżyciela posiłkowego. Apelacje Stephena D. i jego obrońcy zostały nieuwzględnione jako bezzasadne. Sąd zgodził się ze stanowiskiem Ewy K. i jej obrońcy, że nie dowiedziono winy oskarżonej w tym zakresie, w jakim m.in. nie wykazano, że akceptowała ona i godziła się na zachowania oskarżonego, któremu faktycznie powierzyła prowadzenie hodowli koni w miejscu, w którym w sposób stały nie przebywała. Stąd też zaskarżony wyrok w części dotyczącej Ewy K. został uchylony, a sprawa w tym zakresie przekazana została do ponownego rozpoznania przez Sąd Rejonowy w Końskich. Sąd uznał także, że rację ma oskarżyciel posiłkowy, zarzucając rażąco niewspółmierność kary wymierzonej Stephenowi D. Oskarżony działał bowiem w sposób przemyślany, z zamiarem ugruntowanym i realizowanym przez siebie przez kilka miesięcy. Jego zaniedbania dotyczyły podstawowych obowiązków związanych z zaspokajaniem elementarnych potrzeb życiowych zwierząt, a ich skutki – z uwagi na choroby i śmierć zwierząt – w wielu przypadkach okazały się nieodwracalne. Dlatego też Sąd Okręgowy w Kielcach uchylił w stosunku do niego orzeczenie o warunkowym zawieszeniu wykonania kary na okres próby 5 lat (SO w Kielcach, sygn. akt IXKa 760/09).

Stephen D. odbywał karę pozbawienia wolności w Zakładzie Karnym w Potulicach od 18 grudnia 2012 roku do 4 grudnia 2013 roku (od 18 grudnia 2012 roku do 18 września 2013 roku w formie dozoru elektronicznego).

Mężczyzna w sierpniu 2013 roku znęcał się nad psem rasy mieszanej umaszczenia czarnego w ten sposób, iż po uprzednim związaniu pyska ww. zwierzęcia sznurkiem oraz gumową taśmą, za pomocą trzymanego w ręku kamienia kilkukrotnie zadawał psu mocne uderzenia w głowę i inne części ciała, próbując go uśmiercić, a następnie pozostawił psa na miejscu zdarzenia, sądząc, iż pozbawił go życia, w wyniku czego pies odniósł obrażenia ciała bezpośrednio zagrażającego jego życiu w postaci: wypadnięcia lewej gałki ocznej poza oczodół, ran miażdżonych podłużnych szczęki z krwawymi wybroczynami, zabiegnięcia krwią prawej gałki ocznej, uszkodzenia nosa z krwawymi wybroczynami, ran ucha lewego z krwawymi wybroczynami, ran podłużnych czaszki uwidaczniających kości czaszki z krwawymi wybroczynami, ran uda prawego z krwawymi wybroczynami; przy czym czynu tego dopuścił się, działając ze szczególnym okrucieństwem. Za ten czyn został skazany 24 czerwca 2014 roku przez Sąd Rejonowy w Międzyrzeczu na karę 4 miesięcy pozbawienia wolności. Sąd orzekł ponadto przepadek psa, 3-letni zakaz posiadania zwierząt, niewiązkę na cel związany z ochroną zwierząt w wysokości 1000,00 zł, podanie wyroku do publicznej wiadomości oraz zasądził 210 zł kosztów sądowych (SR w Międzyrzeczu, sygn. akt IIK 479/13). Mężczyzna odbył karę pozbawienia wolności w Zakładzie Karnym w Gorzowie Wielkopolskim.

Mężczyzna w dniu 11 czerwca 2015 roku kilkukrotnie nad rzeką uderzył bobra, doprowadzając do jego uśmiercenia. Wyrok sądu I instancji zapadł 2 października 2015 roku, sprawca skazany został na 5 miesięcy ograniczenia wolności, polegającego na obowiązku nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne w wymiarze 30 godzin miesięcznie. Został zwolniony od kosztów sądowych i opłaty (SR w Inowrocławiu, sygn. akt IIK 316/15). W dniu 8 maja 2017 roku został osadzony w Zakładzie Karnym we Włocławku, odbywając 75 dni zastępczej (za orzeczone ograniczenie wolności) kary pozbawienia wolności. Karę odbył w całości.

Mężczyzna w dniu 18 listopada 2013 roku działając ze szczególnym okrucieństwem zabił psa przez utopienie go w ten sposób, że umieścił go w worku foliowym, obciążył kamieniami, a następnie wrzucił do jeziora. Wyrok sądu I instancji zapadł 8 października 2014 roku (SR w Człuchowie, sygn. akt IIK 94/14). Sprawca skazany został na karę 2 miesięcy pozbawienia wolności i 10-letni zakaz posiadania zwierząt. Sprawca został zwolniony od obowiązku ponoszenia kosztów sądowych. Mężczyzna został osadzony 17 września 2015 roku w Zakładzie Karnym w Czarnem, gdzie przebywał 59 dni.

3 stycznia 2012 roku uprzednio odbywający już karę pozbawienia wolności sprawca uderzył inną osobę oraz groził pozbawieniem życia, a także dusił i kopał psa. 16 maja 2013 roku został za to skazany przez sąd I instancji na karę łączną 6 miesięcy pozbawienia wolności. Skazanemu nie wymierzono opłaty oraz zwolniono go od kosztów sądowych (SR w Pile, sygn. akt II.K.344/13). 23 lipca 2013 roku rozpoczął odbywanie kary pozbawienia wolności w Zakładzie Karnym w Czarnem, który opuścił 23 stycznia 2014 roku.

Sprawca w warunkach recydywy zwykłej 13 listopada 2010 roku znęcał się nad psem w ten sposób, że wyrzucił go przez okno z 3 piętra budynku, w wyniku czego zwierzę doznało licznych złamań. 25 marca 2011 roku został skazany na karę 6 miesięcy pozbawienia wolności, zwolniono go z kosztów sądowych i opłaty (SR w Olsztynie, sygn. akt IIK 168/11). Karę pozbawienia wolności odbył w Zakładzie Karnym w Dublinach.

7 lutego 2012 roku mężczyzna ze szczególnym okrucieństwem zabił własnego psa poprzez powieszenie go na sznurku. Za to 12 czerwca 2012

roku został skazany przez Sąd Rejonowy w Strzelcach Krajeńskich na 3 miesiące pozbawienia wolności (SR w Strzelcach Kraj., sygn. akt IIK 184/12). Orzeczono wobec niego 10-letni zakaz posiadania zwierząt oraz zwolniono od kosztów sądowych. Mężczyzna odbywał karę w Zakładzie Karnym w Gorzowie Wielkopolskim w okresach 07.02.2012-08.02.2012 (tymczasowe aresztowanie) oraz 07.08.2012-06.11.2012.

Sąd Rejonowy w Lipnie 25 lutego 2014 roku (sygn. akt IIK 682/13) skazał sprawcę na karę 5 miesięcy pozbawienia wolności oraz 5-letni zakaz posiadania psów za uśmiercenie w sierpniu 2013 roku psa ze szczególnym okrucieństwem, poprzez powieszenie go na drzewie i zadawanie uderzeń w głowę tępym narzędziem. Sprawca został zwolniony od konieczności ponoszenia kosztów sądowych. Karę odbywał w Zakładzie Karnym w Bydgoszczy-Fordonie w okresie od 24.03.2014 do 21.08.2014 roku.

Mężczyzna za popełnienie 2 przestępstw z Ustawy o ochronie zwierząt (zabicie psa poprzez oddanie do niego strzału z karabinka pneumatycznego, co doprowadziło do uszkodzenia klatki piersiowej i płuc i uduszenia zwierzęcia – listopad 2013 roku; zabicie psa poprzez zastrzelenie go z karabinka pneumatycznego – wrzesień 2013 roku), które uznane zostały za ciąg przestępstw, skazany został 6 października 2015 roku na 3 miesiące pozbawienia wolności oraz 3-letni zakaz posiadania zwierząt (SR w Tucholi, sygn. akt IIK 65/15). Skazany osadzony został 11 lipca 2017 roku w Zakładzie Karnym w Potulicach, gdzie odbył zasądzoną wobec niego karę w całości.

16 sierpnia 2010 roku w Łodzi miało miejsce wyrzucenie psa przez drzwi balkonowe z mieszkania znajdującego się na drugim piętrze. Todziałanie

sprawcy zakwalifikowane zostało jako przestępstwo znęcania się nad zwierzęciem ze szczególnym okrucieństwem i za to 20 października 2010 roku wymierzono mu karę 8 miesięcy ograniczenia wolności, z obowiązkiem wykonywania nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne w wymiarze 30 godzin miesięcznie. Został on także zobowiązany do zapłaty nawiazki w kwocie 500 zł oraz częściowego pokrycia kosztów sądowych w kwocie 150 zł (SR dla Łodzi-Śródmieścia w Łodzi, sygn. akt VK 1424/10). W związku z uchylaniem się przez sprawcę od orzeczonej kary ograniczenia wolności, 10 października 2012 roku trafił on do Zakładu Karnego nr 1 w Łodzi w celu odbycia zastępczej kary pozbawienia wolności w wymiarze 120 dni. Kara została odbyta przez niego w całości.

11 września 2012 roku w Kościanie sprawca zabił 3 szare koty w wieku około 5 tygodni poprzez wielokrotne uderzenia w okolice czaszki. Za to 19 lutego 2013 roku został skazany na karę 6 miesięcy pozbawienia wolności. Sprawca został zwolniony od kosztów sądowych i opłaty w sprawach karnych (SR w Kościanie, sygn. akt IIK 790/12). Karę pozbawienia wolności wykonano wobec niego w całości w Zakładzie Karnym w Potulicach w okresie od 22.01.2014 roku do 22.07.2014 roku.

26 czerwca 2015 roku mężczyzna o wykształceniu gimnazjalnym znęcał się nad zwierzętami w ten sposób, że na ulicy kopał jeża. Za to w lutym 2016 roku został skazany przez Sąd Rejonowy w Grudziądzu na karę 3 miesięcy pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na okres 2-letniej próby. Mężczyzna został zwolniony od kosztów sądowych i opłaty (sygn. akt IIK 967/15). Mimo warunkowego zawieszenia wykonania kary, w 2016 roku odsiedział orzeczoną karę w Zakładzie Karnym nr 2 w Grudziądzu.

16 stycznia 2015 roku dwóch mężczyzn działając wspólnie i w porozumieniu zabiło ze szczególnym okrucieństwem psa rasy „amstaff” w ten sposób, że w pomieszczeniu gospodarczym jeden ze współsprawców powiesił psa na przewodzie elektrycznym, a następnie kiedy stwierdził, że pies jeszcze żyje, podciął nożem okolicę jego lewej strony jarzmowej, które to cięcie spowodowało uszkodzenie mięśni, przecięcie żyły jarzmowej i tętnicy szyjnej wspólnej, co było bezpośrednią przyczyną zgonu psa w wyniku wykrwawienia. Współsprawca, który wieszał psa i podcinał mu żyłę oraz tętnicę został skazany na karę bezwzględnego pozbawienia wolności w wymiarze 1 roku i 2 miesięcy. Został zobowiązany także do zapłaty nawiazki w wysokości 1000 zł na rzecz schroniska dla zwierząt oraz obciążony zakazem posiadania zwierząt na 5 lat (SR w Łobzie, sygn. akt IIK 44/15, wyrok z dnia 27 lipca 2015 roku). Sprawca rozpoczął odbywanie kary w 2016 roku w Zakładzie Karnym w Nowogardzie.

25 lutego 2016 roku sprawca znęcał się nad psem w taki sposób, że kilkakrotnie uderzał go drewnianym kijem w okolice pyska i grzbietu i za to został w czerwcu 2016 roku skazany przez Sąd Rejonowy w Głogowie na 2 miesiące pozbawienia wolności oraz zobowiązany do uiszczenia 500 zł nawiazki na cel związany z ochroną zwierząt. Sprawca został zwolniony z opłaty i kosztów sądowych (sygn. akt IIK 381/16). Wyrok został wykonany w tym samym roku w Zakładzie Karnym w Rawiczu.

31 stycznia 2013 roku Sąd Rejonowy w Goleniowie skazał mężczyznę za kradzież z włamaniem w warunkach recydywy zwykłej, nieuzasadnione uśmiercenie kota ze szczególnym okrucieństwem w warunkach recydywy zwykłej (zmiżdżenie głowy kotu oraz wrzucenie go do pieca, co skutkowało jego spaleniem), a także posiadanie amunicji bez zezwolenia. Sąd wymierzył oskarżonemu następujące kary: 1 rok i 6 miesięcy pozbawienia wolności oraz 500 zł grzywny za kradzież z włamaniem, 8 miesięcy

pozbawienia wolności za uśmiercenie kota oraz 6 miesięcy pozbawienia wolności za posiadanie amunicji bez zezwolenia. Sąd połączył wymierzone oskarżonemu kary pozbawienia wolności i wymierzył mu karę łączną 1 roku i 10 miesięcy pozbawienia wolności. Sąd obciążył go ponadto opłatą w wysokości 400 zł (sygn. akt IIK 457/14). Skazany rozpoczął odbywanie kary w 2015 roku w Zakładzie Karnym w Nowogardzie.

30 stycznia 2017 roku Sąd Rejonowy w Szubinie skazał mężczyznę w trybie art. 335 kodeksu postępowania karnego (wniosek prokuratora o skazanie bez rozprawy) za 10-letnie znęcanie się fizyczne i psychiczne nad psem, poprzez utrzymywanie go bez odpowiedniego pokarmu i wody przez okres wykraczający poza minimalne potrzeby gatunkowe, bez profilaktyki przeciwpchelnej, w niewłaściwych warunkach bytowania, w stanie rażącego zaniedbania i niechlujstwa, wystawianie go na warunki atmosferyczne zagrażające życiu zwierzęcia oraz kopanie go i uderzanie kijem (sygn. akt IIK 462/16). Sąd wymierzył oskarżonemu karę jednego roku ograniczenia wolności w postaci obowiązku wykonywania nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne w wymiarze 30 godzin miesięcznie. Orzeczono także wobec niego środki karne: przepadek psa, roczny zakaz posiadania zwierząt oraz 500 zł nawiązki na cel związany z ochroną zwierząt. Skazany odbył zastępczą karę pozbawienia wolności w wymiarze 182 dni w Zakładzie Karnym w Potulicach (21.08.2017-19.02.2018 roku).

10 marca 2009 roku Sąd Rejonowy w Mińsku Mazowieckim skazał sprawcę uduszenia psa poprzez zaciśnięcie na szyi kabla elektrycznego, na karę grzywny w wysokości 1000 zł. Sprawca został zwolniony od opłaty i kosztów sądowych (sygn. akt IIK 25/09). W 2012 roku odbył karę zastępczego pozbawienia wolności w wymiarze 40 dni w Zakładzie Karnym Warszawa-Białoleka.

15 września 2014 roku sprawczyni utopienia 4 szczeniąt w ubikacji (kwiecień 2011 roku), utopienia 3 szczeniąt w ubikacji (kwiecień 2012 roku), porzucenia 5 szczeniąt w torbie foliowej na ulicy (sierpień 2013 roku) oraz utrzymywania suki i 5 szczeniąt w niewłaściwych warunkach bytowania, w tym w stanie rażącego zaniedbania, co doprowadziło do śmierci 2 szczeniąt (lipiec – sierpień 2013 roku) została skazana przez Sąd Rejonowy w Kościanie na karę łączną 6 miesięcy pozbawienia wolności. Wobec skazanej orzeczono 3-letni zakaz posiadania psa, zwolniono ją z kosztów sądowych i opłaty (sygn. akt IIK 685/13). Karę odbyła w Zakładzie Karnym w Krzywańcu.

PODSTAWOWE WNIOSKI

- W latach 2012-2014 za przestępstwa przeciwko zwierzętom prawnomocnie skazano 1 665 osób. Sądy najczęściej karały sprawców występów z Ustawy o ochronie zwierząt karą pozbawienia wolności (54,7%), na ogół z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na okres próby (86%). Najrzadziej wymierzaną karą było ograniczenie wolności (20,5%).
- W latach 2012-2016 do zakładów karnych w celu odbycia kary pozbawienia wolności trafiło 521 skazanych wyrokami, w których przestępstwa przeciwko zwierzętom stanowiły czyn główny. W 2016 roku tacy osadzeni stanowili 0,2% wszystkich odbywających kary pozbawienia wolności w zakładach karnych.
- W latach 2012-2016 w monitorowanych jednostkach penitencjarnych przebywało 885 osób osadzonych w związku z przestępstwami przeciwko zwierzętom (osoby tymczasowo aresztowane, osoby skazane za czyn główny stanowiący przestępstwo z Ustawy o ochronie zwierząt, osoby skazane na karę łączną za popełnienie różnych przestępstw, w tym przestępstw przeciwko zwierzętom, osoby, wobec których zarządzono wykonanie zastępczej kary pozbawienia wolności).
- 96,5% osadzonych za przestępstwa przeciwko zwierzętom stanowili mężczyźni.
- Dominującą kategorię osadzonych za przestępstwa przeciwko zwierzętom stanowili skazani na krótkoterminowe kary pozbawienia wolności (w wymiarze do 6 miesięcy) – od 52,1% w 2012 roku do 43,2% w 2016 roku. Długoterminowe pozbawienie wolności było na ogół wynikiem orzeczenia wobec sprawcy kary łącznej za popełnienie także innych przestępstw, takich jak m.in. kradzież z włamaniem, znęcanie się nad osobą bliską. Najkrótsza odnotowana kara pozbawienia wolności, wymierzona w związku z przestępstwami z Ustawy o ochronie zwierząt, wyniosła 1 miesiąc, najdłuższa – 10 lat (kara łączna).

- Analiza wybranych stanów faktycznych wykazała, że sprawcy przestępstw przeciwko zwierzętom trafiają do zakładów karnych często po kilkunastu miesiącach, a nawet kilku latach od ujawnienia popełnienia przez nich czynu zabronionego.
- 84,3% monitorowanych zakładów karnych nie ma w swojej ofercie zajęć ukierunkowanych na readaptację sprawców przestępstw przeciwko zwierzętom, kilka jednostek penitencjarnych prowadzi (na ogół we współpracy z organizacjami pozarządowymi) różnorodne formy aktywności, które uczą osadzonych szacunku i empatii dla zwierząt.
- Wymierzana sprawcom przestępstw przeciwko zwierzętom kara ograniczenia wolności ma na ogół charakter nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne (98,8% w latach 2012-2014), i co do zasady orzekana jest za przestępstwa przeciwko zwierzętom – w typie podstawowym. Wymiar orzeczonej kary ograniczenia wolności wynosił z reguły od 4 do 6 miesięcy (52,0% w 2014 roku).

PODSTAWOWE REKOMENDACJE

- Silniejsze zaangażowanie się organizacji pozarządowych, których statutowym celem działania jest ochrona zwierząt, w działania readaptacyjne wobec skazanych za przestępstwa przeciwko zwierzętom: organizowanie wraz z zakładami karnymi zajęć edukacyjnych dla osadzonych, oferowanie możliwości wykonywania przez skazanych nieodpłatnej kontrolowanej pracy społecznej na rzecz zwierząt przebywających pod opieką organizacji.
- Rezygnacja w praktyce orzeczniczej z wymierzania co do zasady sprawcom przestępstw przeciwko zwierzętom kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na okres próby.
- Oparcie przez sądy reakcji karnej na występki z Ustawy o ochronie zwierząt przede wszystkim na karach nieizolacyjnych i określonych w ustawie środkach karnych, w tym:
 - karanie sprawców przestępstw przeciwko zwierzętom – w typie podstawowym – co do zasady karą ograniczenia wolności (na podstawie przepisów części ogólnej kodeksu karnego),
 - karanie sprawców przestępstw przeciwko zwierzętom – w typie kwalifikowanym szczególnym okrucieństwem – krótkoterminową karą bezwzględnego pozbawienia wolności i długoterminową karą ograniczenia wolności (na podstawie przepisów części ogólnej kodeksu karnego).
- Upowszechnienie w praktyce orzeczniczej sądów wobec sprawców przestępstw z Ustawy o ochronie zwierząt kary ograniczenia wolności, polegającej na obowiązku wykonywania nieodpłatnej kontrolowanej pracy na rzecz fundacji i stowarzyszeń zajmujących się ochroną zwierząt oraz schronisk dla zwierząt, z uwagi na znaczny potencjał represyjny oraz korekcyjny tej kary.
- Kierowanie osadzonych za przestępstwa przeciwko zwierzętom do zakładów karnych dysponujących ofertą zajęć readaptacyjnych dla sprawców niehumanitarnego traktowania i przemocy wobec zwierząt.

LITERATURA

- Cybulska M., *O problemie dolegliwości kary pozbawienia wolności*, [w:] *Pa-lestra*, 8/11(83), s. 69-70.
- Hołda J., Hołda Z., Żórawska B., *Prawo karne wykonawcze*, LEX, Warszawa 2012.
- Janus-Dębska A., *Czynniki utrudniające efektywne wykonywanie kary ograniczenia wolności*, [w:] A. Kwieciński (red.), *Teoretyczne i praktyczne aspekty wykonywania kary ograniczenia wolności*, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2016, s. 37-55.
- Juchacz W., Zgoliński I., *Aktualny model kary pozbawienia wolności i jego perspektywy*, [w:] *Studia z Zakresu Nauk Prawnoustrojowych. Miscellanea*, nr IV/2014, s. 45-56.
- Kacprzak A., *Kara pozbawienia wolności i jej (dys)funkcjonalność. Krytyka polskiej polityki karnej i resocjalizacyjnej w świecie akademickim*, [w:] *Władza Sądzenia*, nr 10/2016, s. 112-129.
- Karaś D., *Jak Polacy znęcają się nad zwierzętami? Raport z monitoringu sąsów, prokuratur i policji*, Fundacja Czarna Owca Pana Kota, Kraków, Wrocław 2016.
- Musioł S., *Negatywne aspekty kary pozbawienia wolności*, [w:] *Probacja*, nr IV/2016, s. 155-170.
- Szymanowski T., Migdał J., *Prawo karne wykonawcze i polityka penitencjarna*, LEX, Warszawa 2014.

SKRÓTY

SR – sąd rejonowy

SO – sąd okręgowy

u.o.z. – Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 roku o ochronie zwierząt (Dz.U. nr 111, poz. 724), stan prawny na dzień 30 maja 2018 roku

k.k. – kodeks karny z dnia 6 czerwca 1997 roku (Dz.U. nr 88, poz. 553), stan prawny na dzień 30 maja 2018 roku

k.k.w. – kodeks karny wykonawczy z dnia 6 czerwca 1997 roku (Dz.U. nr 90, poz. 557), stan prawny na dzień 30 maja 2018 roku

k.w. – ustawa z dnia 20 maja 1971 roku Kodeks wykroczeń (Dz.U. nr 12 poz. 114), stan prawny na dzień 30 maja 2018 roku

FUNDACJA
BATOREGO

PROJEKT REALIZOWANY PRZEZ FUNDACJĘ CZARNA OWCA PANA KOTA
W RAMACH PROGRAMU DEMOKRACJA W DZIAŁANIU FINANSOWANEGO
Z FUNDUSZY FUNDACJI IM. STEFANA BATOREGO

ISBN 978-83-936890-8-8

9 788393 689088 >

CENA **0,00 ZŁ**
PUBLIKACJA NIEODPŁATNA,
NIE MOŻE BYĆ SPRZEDAWANA.